

DOROMB

Közköltészeti tanulmányok 6.

Szerkesztő
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

reciti
Budapest • 2018

Készült a *Nyugat-magyarországi irodalom 1770–1820 Lendület Kutatócsoport*
keretében
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében

A borítón a *Helikoni kedvtöltés* (1819) belső címképe

Könyvünk a Creative Commons
Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.
A köteteink honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

ISSN 2063-8175

Kiadja a *reciti*, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
recenziós portálja • www.reciti.hu
Borítóterv, tördelés, korrektúra: Szilágyi N. Zsuzsa
Nyomda és kötetészet: Kódex Könyvgyártó Kft.

Dojcsin Petár és Mátyás király a kocsmában

Egy délszláv epikus ének nyomában

2008-ban, a Mátyás-emlékév kapcsán Szabó Zoltánnal és Csörsz Rumen Istvánnal közösen egy reprezentatív, hangzó válogatást készítettünk a magyar, valamint a kelet- és dél-európai népek Hunyadi Jánosról és Mátyásról szóló (magyarra fordított) epikus énekeiből.¹ Az antológia egyik figyelemre méltó darabja az a Vujicsics Tihamér által közreadott, néhány strófából álló, anekdotikus történetet megjelenítő dal, amely Dóczy Péter bán és Mátyás király borozgatás közbeni párbeszédét örökíti meg.²

A dalban szereplő *Nagylucsei Dóczy Péter* és testvérei, Imre és László egyaránt Mátyás király vitézei voltak. A török elleni harcban véghezvitt hőstetteiket Bonfini is több helyen említi.³ 1462-ben Dóczy Péter Nándorfehérvár várkapitánya, 1479 körül Imrével együtt a Pétervárad melletti dunai flotta vezetője volt,⁴ majd Mátyás 1480-ban a boszniai Jajca bánjává nevezte ki. A dal idézett változata Varadin, vagyis a mai Újvidékkel szemben, a Duna túlszéljén elhelyezkedő Pétervárad (ma Petrovaradin) bánjaként említi.

Hunyadi János, Mátyás király és más, a törökellenes harcokban kiemelkedő szerepet játszó magyar történelmi személyek, köztük Dóczy Péter emlékét a balkáni népek emlékezete összességében több száz epikus énekében őrzi.⁵ A Hu-

* A szerző az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének tudományos főmunkatársa.

- 1 *Budavár tövében: A Hunyadiak emlékezete a folklórban* (CD), szerk. Csörsz Rumen István, JUHÁSZ Katalin és SZABÓ Zoltán, CsRI-005 (Budapest: Csörsz Rumen István, 2008). <http://youtube.be/>, hozzáférés: 2019. 02. 20.
- 2 VUJICSICS Tihamér, *Muzičke tradicije južnih slovena u Mađarskoj: A magyarországi délszlávok zenei hagyományai* (Budapest: Tankönyvkiadó, 1978), 182. Nincs itt mód kitérnünk az egykori „Hunyadi-birodalom” népeinek Hunyadi Jánossal és kortársaival kapcsolatos rendkívül gazdag és változatos adataira, valamint a Mátyás-folklór ugyancsak bőséges – főleg szlovén és horvát – folklóranyagára. E tanulmányban csupán a Dóczy Péter és Mátyás király kocsmái párbeszédét megjelenítő dal változatairól lesz szó.
- 3 ANTONIO BONFINI, *A magyar történelem tizedei*, ford. KULCSÁR Péter (Budapest: Balassi Kiadó, 1995), 4. tized, 4–5. könyv.
- 4 SZENTKLÁRAY Jenő, *A dunai hajóhadak története* (Budapest: A M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága, 1885), 68.
- 5 Ennek oka nemcsak az, hogy Hunyadi János és Mátyás törökellenes harcai a délszlávok által lakott területeket érintették, hanem az is, hogy seregeik nagy hányadát az e nemzetiségekből származó katonák tették ki.

nyadi Jánosról (*Jankula, Janko, Jankics*) és kortársairól (például Székely János: *Szekula*, I. Ulászló: *Bogdán*) szóló epikus énekek műfajukat tekintve elsősorban (szerb, horvát, bolgár, makedón, albán) hősénekek, ritkábban (pl. román) balladák⁶ szólnak. Az énekelt Mátyás-folklór a szlovéneknél leggazdagabb (de a horvátoknál és a magyaroknál is előfordul), és ott is inkább balladák formájában⁷ lelhető fel. Nálunk és északi, keleti szomszédaink szájhagyományában a moldvai talányfejtő lány ballada⁸ kivételével prózai műfajokban – történeti mondák, mesék, szólások – él Mátyás király emléke.

A magyar történeti hősök között a sokféle néven emlegetett Dóczy Péter – *Dojčin Petar, Dojčin Peter, Dojci Peter, Duci Peter, Dunci Peter, Dunci Petar, Tonči Peter* (mindenhol „varadini bán”), valamint (főleg horvát és szlovén változatokban) *Lucipeter, Ljuti Peter, Tuci Petar, Tucipeter* stb. – az az „összekötő” személy, akiről a magyaroktól délre élő valamennyi nép körében énekeltek. A vele kapcsolatos délszláv énekhagyományban két fő típus különíthető el. A régebbi – „vitézi szemlélet igényeinek megfelelő” – hősepikai hagyományban Dóczy alakja elmosódottabban, csupán egy-egy intermezzo erejéig bukkan fel más hősök mellett, vagy csak nevét adva ezek történeteikhez.⁹ A másik típust (mint a „Dóczy-hagyomány magját”) a jelen tanulmányban vizsgált dal és változatai alkotják. Ezeknek Dóczy mellett állandó szereplője Mátyás király is, mindketten a saját társadalmi státuszuknak, rangjuknak megfelelő attribútumaikkal együtt. Így tehát ez a dal szerves részét képezi a délszláv Mátyás-ciklusnak, melyet már nem a hősepikai beállítottság, hanem a lírai elemek dominanciája jellemez (például Vuk Karadžićnál is az ún. „női énekek” között szerepel), s a „vitézi élet apróbb örömeit nyújtó helyzetképeit” villantja fel.¹⁰ A dalban Dóczy Pétert „már nem a középkori ég felé forduló

6 Az említett népek körében gyűjtött epikus énekek száma több százra tehető. Az ezekkel foglalkozó nagy mennyiségű szakirodalom felsorolására itt nincs módom.

7 GRAFENAUER IVAN, „Slovenske pesmi o kralju Matjazu”, in *Slovenski Etnograf*, ured Boris OREL, Milko MATIČETOV, III–IV, 148–240 (Ljubljana: Etnografski Muzej, 1951). Vö. KRÍZA Ildikó, „A Mátyás-hagyomány szlovén–magyar kapcsolatai”, *Néprajzi Látóhatár* 1 (1992): 64–71. Egyetlen, Mátyás királyról szóló balladánk a Klézsén gyűjtött *Talányfejtő lány*. Vö. KRÍZA Ildikó, „Egy moldvai balladáról”, *Néprajzi Látóhatár* 3 (1994): 245–252.

8 A moldvai ballada mellett még meg kell említenünk Arany János *Mátyás anyja* című versének folklorizálódott változatát, melyet a Kolozs megyei Széken Csorba János énekelt Sebő Ferenc mikrofonjába egy lassú csárdás dallamára.

9 Mint például a Macedóniában „nemzeti” hősénekként számon tartott *Beteg Dojcsin* [Болен Дојчин] hősénekekben, melyből a híres macedón zeneszerző, Riszto Abramovszki 1983-ban operát komponált. E hősenek-típusról bővebben: Lidija STOJANOVIC, „Interpretation of the Poem »The Sick Dojčin« Etymology of Dojčin”, *Zeitschrift für Balkanologie* 50, 2. sz. (2014): 258–268, <http://www.zeitschrift-fuer-balkanologie.de/index.php/zfb/article/viewFile/355/4042014>, hozzáférés: 2018. 12. 10. Vö. DÁVID András, *Délszláv epikus énekek, magyar történeti hősök* (Újvidék: Forum Könyvkiadó, 1978), 226, 252.

10 Karadžić a „női énekek” kategóriával különböztette meg a lírai dalokat, balladákat a szinte kizárólag férfiak által előadott hősénekektől, ami nem jelentette azt, hogy előbbieket férfiak

aszkrétaként”, a hősénekek mitikus alakjaként, hanem az „evilági örömeket, a bort és a szerelmet habzsoló reneszánsz emberként” ismerhetjük meg.¹¹ Ivan Zvonar egyenesen a horvát irodalom „első igazi bohém” hősének nevezi Dóczy Pétert.¹²

A helyszín a Szerémség Dóczy korában Magyarország egyik legjelentősebb borvidéke volt, ahol a magyar végvárok katonáinak ellátásához a bor-illetmény is hozzátartozott. Silling István egy 1522-ből fennmaradt borigénylésből kiszámította, hogy ekkor Péterváradon 107,5 pint, azaz 105 liter bor fogyott naponként, amelyből csak a várkapitány asztalára minimum 8 pintet kellett biztosítani.¹³

A Dóczy Péter és Mátyás király kocsmái párbeszédét tartalmazó dal nemcsak egyike a legkorábban magyarra fordított szerb népdaloknak, de – vélhetően az időtlen, mai embert is megérintő témája és a kellően „kompakt”, csattanós szüzséje miatt – különböző interpretációkban a XIX. századtól napjainkig szerzte a Balkánon töretlen a népszerűsége.

Jelen munkám célja, hogy a folklórgyűjtések adatai és a témában eddig megjelent viszonylag kevés számú szakirodalom alapján a lehető legteljesebb áttekintést nyújtsak a dal eredeti nyelvű közléseiről, a több mint egy évszázad során közreadott magyar fordításokról, valamint a dal folklóron kívüli interpretációiról, utóéletéről.¹⁴

Történeti adatok, eredeti közlések

A dal legkorábbi írásos lejegyzését (*Вино није Дојчин Петар*) az 1716 és 1733 között keletkezett ún. *Erlangeni kézirat*ban találjuk, több magyar vonatkozású történeti énekkel egyetemben. Az *Erlangeni kézirat* (szerbül *Ерлангенски рукопис*) egy cirill betűkkel írt, 530 lapos kézirat, amely, a szerb-horvát epikus és lírai költészet egyik legrégebbi írásos gyűjteményét tartalmazza (217 dal). A névtelen szer-

ne énekelhették volna. A gyűjtemény első kiadása: Вук Стефановић Караџић, *Народне српске нјесме*, Књ. 1 (Leipzig: 1824), <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/653>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

11 A bolgár Todor Mollov is hangsúlyozza hősünk kapcsán, hogy dal már egy átmeneti időszakban keletkezhetett, mely kedvezett az egyéni vonások megjelenítésének. Тодор Моллов, „»Вино пие Дојчин-Петър, Варадински бан« (инвариант и трансформация на любовните клишета)”, in *Научни диалози*, ред. Радослав Радев и Хр. Бондджолов и Ценка Иванова (Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий”, 2013), hálózati változat: *LiterNet*, 28.02.2012, № 2 (147), <https://litenet.bg/publish/tmollov/doychin-petar.htm>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

12 Ivan ZVONAR, „Motivsko-tematski svijet u Kukuljeviccvim zapisima kajkavskih usmenih pjesama”, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 10–11 (1998): 293–308, 300.

13 BORI Imre, *Ezredéve itt* (Újvidék: Fórum Könyvkiadó, 2004), 59–60.

14 Az adatok folklorisztikai, irodalom- és zenetudományi elemzése messze meghaladná a rendelkezésre álló kereteket, másrészt megfelelő kompetenciákkal rendelkező szakemberek is szükségesek hozzá.

zó a Habsburg megszállás alatt álló szerbiai kormányzóság területén, feltehetőleg különböző vidékekről származó katonák körében, az osztrák katonai parancsnok, Savoyai Jenő herceg számára jegyezte le a látókörébe került dalszövegeket; vélhetően különösebb válogatás vagy rendszerezés nélkül. A kéziratban olvasható gazdag népköltészeti anyag esztétikai és verstani szempontból olyan magas szinten van, amely mindenképpen hosszú előzményeket feltételez.

A korábbi kiadások¹⁵ után Mirjana Detelić, Snežana Samardžija és Lidija Delić gondozásában tanulmányokkal, jegyzetekkel, magyarázatokkal kiegészített, betűhív, online elérhető közlésből¹⁶ idézem a szöveget (mai átírásban¹⁷):

Вино пије туци петар, варадински бан
попио је тристо дукат[,] све за један дан
јошт код тога врана коња и злат[,]
буздован.

Карао га краљ Матијаш, земљи господар:
„Курво једна туци Петар, Варадински бан,

јер ти попи тристо дукат[,] све за један дан,
још ка томе врана коња и злат[,] буздован.“

Њему вели туци Петар варадински бан:

„Не карај ме, краљ Матијаш, земље
господар,

да с' ти био у крчмара у кога сам ја,
попио би више дукат[,] него што сам ја,
јошт ка томе целу Пешту и по Будима
јер су лепе Пештанкиње, бог их убио.“

Erlangeni kézirat, 178. sz.

Issza a bort tuci petar varadini bán
háromszáz dukátot ivott el egyetlen nap során
hozzá hollószínű lovat, arany buzogányt.

Korholja öt ország ura, Mátyás, a király:

„Kurva egy [ember vagy te] tuci Petar,
Varadini bán,

hogyan eliszol száz dukátot egy nap folyamán,
hozzá hollószínű lovat, arany buzogányt.”

Ráfeleli tuci Petar, varadini bán:

„Ne korholjál, ország ura, óh Mátyás király,

lettél volna kocsmárosnál, kinél voltam én,
több dukátot is elittál volna, mint én,
sőt ehhez az egész Pestet és Budát is még,
hisz oly szépek a pesti lányok, hogy az isten
verje őket.

(saját fordítás)¹⁸

15 A kéziratot 1913-ban, a német Elias von Steinmeyer fedezte fel az erlangeni Egyetemi Könyvtárban. Az *Erlangeni daloskönyv* 1925-ös kiadását Gerhard GEZEMANN prágai német szlavista rendezte sajtó alá és adta ki Sremski Karlovciban. 1987-ben egy népszerű kiadás is megjelent, de ebből hiányoznak a jegyzetek és a közlés maga sem pontos, vö. <https://erlagenskirukopis.wordpress.com>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

16 A kézirat átírását és filológiai gondozását, jegyzetelését követően a digitális változat (<http://www.erl.monumentaserbica.com/index.php>, hozzáférés: 2018. 12. 10. 2013 körül készült el; a közzététel pontos dátuma nem szerepel sem a weboldalon, sem a szerzők publikációs jegyzékében.

17 Egyetlen változtatást eszközöltem a szerkesztők által átírt szövegben: Dóczy Péter nevét az eredeti kézirat szerint következetesen (kisbetűvel) „туци Петар”-nak írták, ezért én is ezt az alakot használtam a szerkesztők által írt „Доци Петар” helyett.

18 Itt köszönöm meg Landgraf Ibojának és Pastyik Endrének a fordításban nyújtott segítségét.

178.

Вино пие туци пета^р варадин^ски пань
 попио е три^сто дукать све за едань дань
 шшь к^ва^а томе врана кони и злать пу^стоань
 карав га краль мати^ишь зем^л'и г^вподарь
 кур[']во е^{на} туци Пета^р Вара^н'ски пань
 ерь ти попи три^сто дукать све за едань дань
 шшь котоме врана кони и злать пустоань
 н^юму вели туци Пета^р Вара^н'ски Пань
 не караиме краль Мати^ишь земле г^вподарь
 дас[']ти био оу керч[']мара оу кога самь и
 попио би више дукать него що самь и
 шшь котоме целу['] п^ету и по будима
 ерь су л[']пе п^етан[']кин^ю богь и^х убиw

КÉР: Az Erlangeni kézirat 178. énekének betűhív másolata (lásd 14. jegyzet)

A cirill betűs szerb szövegből is jól kivehető, hogy e legrégebb lejegyzésben Dóczy Péter neve *tuci peta*^рként szerepel (a keresztnév r betűje hiányzik), amely az ábrázolt történelmi személy eredeti nevéhez meglehetősen közel álló forma. Egy évszázad alatt az átadás-átvétel folyamatában e névnek nagyon sok változata született, melyek közül az időben második legrégebb közlés (Karadžić, 1824) szerinti *Dojcsin Petar* a legelterjedtebb forma.

Vuk Stefanović Karadžić¹⁹ négykötetes gyűjteménye első kötetében a „különféle női énekek” között a 633. sorszám alatt adja közre a Dojcsin Petarról szóló dalt, a névváltozáson kívül szinte azonos szöveggel (csak az utolsó sor hiányzik), melyet helymegjelölés nélkül, Bácskában jegyzett le.²⁰

19 A szerb megújulás mozgalmának vezéralakja – Bécsben, a szlovén Jernej Kopitar pártfogásával lett a modern szerb irodalmi nyelv megteremtője, melynek szókincsét a népnyelvből merítette, ennek bázisa pedig az 1814-től folyamatosan bővített, nemzetközi érdeklődést kiváltó népköltési gyűjteménye volt. Az első dalgyűjtemények 1814-ben és 1815-ben, a négykötetes *Srbske narodne pjesme* első kiadása Lipcsében és Bécsben jelent meg 1823 és 1833 között. Én az 1841-ben megjelent 2. kiadást használtam: Вук Стефановић Караџић, *Српске народне pjesme*. Књ. 1 (Бéс: 1841; a továbbiakban KARADŽIĆ 1, 1841).

20 Уо., 546. (633. sz.), <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/1098>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

Дојчин Пешар и краљ Матијаш.

Вино пије Дојчин Петар Варадински бан,
 Попио је триста дукат' све за један дан
 И још к томе врана коња, златан буздован.
 Карао га краљ Матијаш земљи господар:
 „Бог т' убио, Дојчин Петре Варадински бан!
 „Буд ти попи триста дукат' све за један дан,
 „За што попи врана коња, златан буздован?“
 Ал' беседи Дојчин Петар Варадински бан:
 „Не карај ме, краљ Матијаш, земљи господар:
 „Да си био ти у крчми, где сам пио ја,
 „И љубио крчмарицу, којуно сам ја,
 „Попио би равну Пешту и сав Будим град.“

КЕР: A *Dojcsin Petar*-ének Karadžić gyűjteményének első kötetében

Вино пије Дојчин Петар, Варадински бан
 Попио је триста дукат све за један дан.
 И још к томе врана коња, златан буздован.
 Карао га краљ Матијаш, земље господар:
 „Бог т' убио, Дојчин Петре, Варадински бан!
 Буд ти попи сто дуката све за један дан,
 За што попи врана коња, златан буздован?“
 Ал' беседи Дојчин Петар, Варадински бан:
 „Не карај ме, краљ Матијаш, земље господар,
 Да си био ти у крчми где сам био ја!
 И љубио крчмарицу којуно сам ја,
 Попио би равну Пешту и сав Будим град!“

Karadžić 1841. I. 546. (633. sz.)

Jó bort ivott Dojcsin Petár varadini bán,
 Csak egy napig tartott néki háromszáz dukát.
 Addig tartott buzogánya, jó hátaslova,
 Meg is szidta Mátyás király, erős uraság:
 „Istenedet, Dojcsin Petár, varadini bán!
 Csak egy napig tartott néked háromszáz dukát,
 Addig tartott buzogányod, jó hátaslovad?“
 Fölfelelte Dojcsin Petár varadini bán:
 „Ne szidj engem, erős uram, hej, Mátyás király,
 Jöttél volna a kocsmába, hogy velünk igyál!
 Ha te azt a korcsmárosnét csókoltad volna,
 Pest városát, Buda várát elittad volna!“

Kiss Károly műfordítása

E két legkorábbi lejegyzést már a XIX. századi népdalgyűjtések során számos további követte, s ezzel a szerb, horvát, bosnyák, szlovén, koszovói, bolgár és macedón szövegvariánsok meglehetősen nagy korpusza jött létre. Az eddigi legteljesebb összehasonlító anyagot a bolgár Todor Mollov állította össze a dal 24 változatából. Mollov az egymáshoz meglehetősen közel álló, kivétel nélkül azonos szótagszámú, szerkezetű szövegeket két nagy csoportra osztotta az azokat alkotó tipikus motívumok, mozzanatok és tulajdonnevek szerint.²¹ A legtöbb

21 Mollov, *Вино пие...* Mollov a 24 változatot összesen 59 publikációban találta (az utánközlések, fordítások miatt), s megemlíti egy-egy horvát, bolgár és macedón változatot is, amelyekről tudomást szerzett, de magukat a szövegeket nem látta.

szerb és horvát szövegben (eltekintve a töredékes változatoktól) szerepel a kocsmi nyitójelenet, a király korholása, illetve Péter bán válasza – ezek a szövegek alkotják az A-1 típust; a fenti változatok is ebbe tartoznak. Cselekményüket tekintve szinte teljesen megegyeznek az A-3 altípussal, azzal a különbséggel, hogy ezekben a többségükben bosnyák szövegekben a két főhős neve muzulmán nevekre cserélődött, ahogyan a következő, Bosznia-Hercegovinából származó példában is:²²

Zapio se mlad Mustaj-beg Dukatarević,
pa on propi sto dukata sve za jedan dan,
i svog ata zlatna rahta i po Budima.
Njega kara Salih-paša, Bosne gospodar:
– Šta je tebi, mlad Mustaj-beg Dukatarević,
pa ti propi sto dukata sve za jedan dan,
i svog ata zlatna rahta i po Budima?
– Ne karaj me, Salih-paša, Bosne gospodar,
da ti ljubiš ono zlato, koje ljubim ja,
propio bi sto dukata sve za jedan dan,
i svog ata zlatna rahta i sav Budim grad!
Ako njeno, drag vezire, lice ne vidim,
šta će meni ravan Srijem, Pešta i Budim!

Bosznia-Hercegovina

Részeg lett az ifjú Mustaj-bég Dukatarevic,
elivott száz dukátot egyetlen nap alatt
és az arany sügyelőjét²³ meg a fél Budát.
Korholja őt Salih-pasa, Bosznia ura:
– Mi van veled, ifjú Mustaj-bég Dukatarevic,
hogy elittál száz dukátot egyetlen napon,
és az arany sügyelődöt meg a fél Budát?
– Ne szidj engem, Salih-pasa, Bosznia ura,
szeretnéd te azt az aranyost, kit szeretek én,
elinnál te száz dukátot egyetlen napon
és az arany sügyelőt is, meg egész Budavárt!
Ha az ő arcát nem láthatom, drága vezírem,
Nem kell nekem a Szerémség, sem Pest, sem
Buda!

(saját fordítás)

Az A-2 típust alkotó két szlovén változat a szőlőtő és a rajta termő bor képevel kezdődik, majd a kocsmi jelenetben a főhős sikertelenül próbálja elcsábítani pénzével és egyéb javaival a szép Katicát.²⁴ Franjo Kuhač a Vraztól átvett alábbi szöveget az általa dallammal kiadott 1473. példa c változataként közli, de nem tudjuk meg pontosan (talán ő sem tudhatta), hogy valóban erre a dallamra énekeltek-e:²⁵

22 *Revue de philologie orientale et d'histoire des peuples* 5–7 (1955): 296.

23 *Rahta* – sügyelő, a lószerszám része, mely a ló nyaka alatt, a sügyét keresztezi.

24 Stanko VRAZ, *Narodne pjesni ilirske, koje se pjevaju po štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske* (Zagreb: 1839), 83, <https://archive.org/details/narodnepsniilir00vrazgoog/page/n113>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

25 Franjo S. KUHAČ, *Južno-slovenske narodne popijevke: Chansons nationales des Slaves du Sud* (Zabreb: 1881), 242–243, <https://archive.org/details/junoslovensken00kuhagoog/page/n247>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

1472. Varadinski ban.

Allegretto ♩ = 92.

Iz Slavonije.

(Stara popievka.)

The musical score consists of two systems. Each system has a vocal line (treble clef) and a piano accompaniment (grand staff with treble and bass clefs). The tempo is marked 'Allegretto' with a quarter note equal to 92 beats. The key signature has one flat (B-flat). The lyrics are written below the vocal line.

Vi - no pi - je Dul - ci Pe - tar Va - ra - din - ski ban — — ;

vi - no pi - je Dul - ci Pe - tar Va - ra - din - ski ban.*

Vino pije Dulci-Petar
Varadinski Ban,
Popio je tri sto dukat',
Sve za jedan dan,

I k otomu šarca konja,
I zlat buzdovan.
Njega kara kralj Matija,
Zemlje gospodar:

„Što učini Dulci-Petar
Varadinski Ban?
Zašto popi tri sto dukat
Sve za jedan dan,

* Sravni napjev s pjesmami: „Čuješ Doro dobro moje“, „Dunave tiba vodo hladna“, „Krémarica lepa ti si“ i „Pod onom gorom zelenom“.

I k otomu šarca konja,
I zlat buzdovan?“
Al' govori Dulci Petar,
Varadinski Ban:
„Ne čudi se kralj Matija,
Zemlje gospodar,

Zašto popih tri sto dukat' I ljubio krémaricu
Sve za jedan dan, Koju sam i ja,
I k otomu šarca konja Popio bi zlatnu Peštu
I zlat buzdovan: I Budima pol,
Da si pio rujno vino I k otomu grad Biograd
Koje sam i ja, I cil Varadin,

(L. Ilić „Slavonski običaji“ pag. 272. štamp. god. 1846. u Zagrebu.)

Inačica.

Vino pije Dojčin Petar
Varadinski ban,
Popio je sto dukata
Sve za jedan dan.
I još k tomu vrana konja,
Zlatan buzdovan.
Karao ga kralj Matijaš

Zemlje gospodar:
„Bog t' ubio Dojčin Petre
Varadinski ban;
Što s' popio sto dukata
Jošte k tomu vrana konja,
Zlatan buzdovan?“
Al' besjedi Dojčin Petar

Varadinski ban:
„Ne karaj me kralj Matijaš
Zemlje gospodar!
Da ti piješ rujno vino
Što no pijem ja,
Popio bi ravnu Peštu
I sav Budim grad.“

(Iz Deželićeve pjesmarice.)

1473. Varadinski ban.

Allegro moderato ♩ = 108.

Iz Bisaga.

(Stara pjesma.)

The musical score is written for voice and piano. It consists of two systems. The first system has a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line starts with a piano (*pf*) dynamic and includes the lyrics: "Zišla nam je vin-ska roz-gva le-pa j' ze-le-na, na njoj zra-sla". The piano accompaniment starts with a mezzo-forte (*mf*) dynamic. The second system continues the vocal line with the lyrics: "hol-ba vi-na le-po j' cr-ve-na." and ends with a double bar line. The piano accompaniment continues with a piano (*pf*) dynamic.

Zišla nam je vinska rozgva
Lepa j' zelena,
Na njoj zrasla holba vina
Lepo j' crvena.

Nju mi toči krčmarica,
Lepa Katica,
Pije vino ljuti Peter
Varadinski ban.

Njega kara kralj Mateja
Zemlje gospodar,
„Ne karaj me kralj Mateja
Zemlje gospodar.

Da ti piješ ovo vince,
Koje pijem ja,
Ti bi zapil celu Peštu
I pol Budima.

Zapil bi ti jošće k tomu
Vranca konja tvog.
Zlatom vuzdom vuzdovana
Srebrom podkovan.

Inačica.

(Iz moje sbirke tekstova.)

Iz Medjumurja.

Zrasla mi je vinska rozgva,
Lepa zelena.
Na njoj zraslo sladko vince,
Lepo čerleno.
Njega toči krčmarica,
Lepa Katica.
Njega pije Tucipeter,

Varadinski ban.
Njega kara kral Matiaš,
Zemle gospodar.
Ne karaj me, kral Matiaš,
Zemle gospodar!
Da bi videl krčmaricu,
Lepu Katicu,

Ti bi zapil Pešta grada,
I pol Budima,
Ti bi zapil vrana konja,
Srebrom kovana.
I to nebi bilo dosta
Se na jedan dan.

(Iz Kukuljevićeve sbirke.)

Inačica.

Iz Štajerske (?).

Rase, rase vinska rozga —
Rozga zelena.
Na njoj rase slatko vince,
Vince rumeno.
Njega toči krčmarica —
Mlada Katica,
Njega pije Lucipeter,

Varadinski ban:
„Vzemida me, krčmarica,
Mlada Katica,
Ja ti dam tri sto dukati,
Vranj-konjiča dva;
Z zlatom su ti obvūzdana,
Z srebrom obkovana.“

„Nečem tebe. Lucipeter —
Varadinski ban!
Mej si ti tristo dukati,
Vranj-konjiča dva.
Ja bóm takšenega si vzela,
Ki srdci dragi bó.

(Iz Vrazove sbirke.)

1474. Ista pjesma.

Andante

Iz Bačke.

(Udesio K. Stanković)

Vi - no pi - je — — — Doj - čin Pe - tar — — — Va - ra -

din - ski ban, po - pi - o je — — — sto du - ka -

ta — — — sve za je - dan dan.

Vino pije Dojčin Petar
Varadinski ban,
Popio je trista dukat'
Sve za jedan dan,
I još k tome vrana konja,
Zlatan buzdovan.
Karao ga kralj Matijaš
Zemlji gospodar :

„Bog t' ubio, Dojčin Petre,
Varadinski ban!
Bud ti popi trista dukat'
Sve za jedan dan,
Zašto popi vrana konja
Zlatan buzdovan?“
Al besedi Dojčin Petar
Varadinski ban :

Ne karaj me, kralj Matijaš,
Zemlji gospodar :
„Da si bio ti u krčmi
Gdje sam bio ja,
I ljubio krčmaricu,
Kojuno sam ja,
Popio bi ravnu Peštu
„I sav Budim grad.““

(Iz Vukove sbirke.)

Inačica.

Iz Hrvatske.

Silna vojska Sriemom podje,
Šajka Dunavom,
U njoj sedi Duci Peter,
Varadinski ban.
Njega kara kralj Matijaš,
Varadinski kral :
Što učini Duci Peter,

Varadinski ban?
Zapio si tri sta zlata
Sve za jedan dan,
I još k tomu vrana konja
Zlatom kovana.
Čut', nevići kralj Matijaš,
Varadinski kral :

Da si pio ono vino,
Koje jesam ja :
Zapio bi trista zlata
Sve za jedan dan,
I još k tomu cielu Peštu
I pol Budima.

(R. F. Plohl „Hrvatske narodne pjesme i pri-
poviedke“ I., štamp. g. 1868. u Varaždinu.)

Rase, rase vinska rozga, rozga zelena;
na njoj rase sladko vince, vince rumeno.
Njega toči kerčmarica, mlada Katica,
njega pije Lucipeter, Varadinski ban:
– Vzemida me, kerčmarica, mlada Katica,
ja ti dam tristo dukati, vranj-konjiča dva;
z zlatom sta ti obviizdana, z srebrom obkovana.
– Nečem tebe, Lucipeter, Varadinski ban!
Mej si ti tristo dukati, vranj-konjiča dva.
Ja bom takšenega si vzela, ki srdci dragi bo.

Szlovénia (Kuhač megjegyzése: „Iz Štajerske?“)

Nó, növekszik a szőlőinda, a zöld inda,
rajta nő az édes bor, a sárga bor.
Tölti azt a kocsmárosné, ifjú Katica,
issza azt a Lucipeter, varadini bán:
– Végy magadhoz [„légy szeretőm“],
kocsmárosné, ifjú Katica,
adok háromszáz dukátot, két holló
lovacskát;
arannyal kantározva, ezüsttel patkolva.
– Nem akarlak, Lucipeter, varadini bán!
Sem a háromszáz dukátot, sem a két fekete
lovacskát,
Én csak olyanhoz megyek, ki a szívemnek
drága.

(saját fordítás)

A csupán néhány változatból álló B csoport B-1 altípusába sorolt (egyetlen) koszovói szöveg tulajdonképpen valamennyi cselekményelemet tartalmazza, viszont nem esik szó benne a király javairól:²⁶

Вино пије Дојчин Петар, варадински бан
попио је сто дуката све за један дан,
испод себе врана коња, златан буздован.
Питао га краљ Матијаш, земски господар:
– Зашто Петре, зашто брате, златан буздован?
– Да ти видиш крчмарицу, попио би све,
попио би цело благо, краљевине две!

Koszovó

Issza a bort Dojcsin Petar varadini bán,
száz dukátot elivott egyetlen nap során,
hozzá hollószínű lovat, arany buzogányt.
Kérdi tőle Mátyás király az ország ura:
– Miért, Petre, miért, testvér, arany
buzogányt?
– Ha te látnád kocsmárosnét, mindent
elinnád,
elinnád összes javadat, két országotat
[királyságotat].
(Saját fordítás)

A B-2 altípust két bolgár, egy macedón és egy koszovói szöveg alkotja Mollovnál. Jellemzőjük, hogy a főhős nem egy nap alatt, hanem több napon át, részletekben issza el mindenét, s a királynak adott válaszában a lány szépségének részleteit (fekete szeme, fehér arca, szőke haja stb.) sorolva mindegyikhez a király egy értéktárgyát (Varadin, Zemun, Crna Gora, Várna stb.) rendeli. Itt az egyik macedón változatot adjuk közre.²⁷

26 Миодраг Васиљевић, *Југословенски музички фолклор* I. (Београд: Просвета, 1950): № 89. е...

27 *Сборник за народни умотворения* 11 (София: 1894), 33. No2. *Пейчин Петър и краљ Матея*. D. Apostolov gyűjtése, Kriva Palanka faluból. Sajnos pont ennél a dálnál nem szerepel az adatközlő neve. http://macedonia.kroraina.com/sbnu/sbnu_11.pdf, hozzáférés: 2018. 12. 10.

Вино пие Пейчин Петър, Варадински бан,
изпил си е сто дукати у едън дън,
и е изпил злат боздуган за други дън,
и е изпил чифт пищоли за треки дън.
Дочул га е крал Матей, земски господар,
повикнал е Пейчин Петър, Варадински бан:
– Защо попи сто дуката у едън дън?
Защо попи злат боздуган за други дън?
Защо попи чифт пищоли за треки дън?
Отговаря Пейчин Петър, Варадински бан:
– Е тизека, крал Матей, земски господар,
ти да знаиш я що любим, и Босна би дал,
да ву видиш бело лице, и Варна би дал,
да ву бъркнеш у пазуки, кралевство би дал,
да ву легнеш у постеля – и душа би дал!...

Macedónia, Kriva Palanka

Issza a bort Pejcsin Petyr, varadini bán,
elivott ő száz dukátot egyetlen napon,
elitta arany buzogányát is a második napon
és elitta a pár pisztolyát a harmadik napon.
Meghallja ezt Mátyás király, az ország ura,
Kérdezi ő Pejcsin Petyrt, varadini bánt:
Mért ittál el száz dukátot első nap alatt?
Mért az arany buzogányt a második alatt?
Mért a fegyvertartódat a harmadik alatt?
Ráfelel a Pejcsin Petyr, varadini bán:
Ne veszekedj, Mátyás király, országnak ura,
ha ismernéd, kit én szeretek, Boszniát is
odaadnád,
megláthatnád fehér arcát, Várnát is
odaadnád,
szoknyája alá nyúlhatnál, országod adnád,
ha ágyába fekhethnél – a lelkedet is
odaadnád!

(Saját fordítás)

A Mollov által számba vett variánsok közül hiányoznak a magyarországi délszláv nemzetiségek körében gyűjtött dalok, valamint egyébként is további változatokkal egészíthető ki ez az anyag. Úgy gondoltam, hogy a további összehasonlító kutatás hasznára lehet, ha kiegészítve Mollov adatbázisát egy teljesebb listát készíték a változatokból, feltüntetve azok leőhelyeit, illetve néhány jellemzőjét (lásd TÁBLÁZAT). Az *Erlangeni kézirat*-beli és a Karadžić-féle változatot Mollov nyomán „prototípusnak” tekintve, ezekhez viszonyítva adom meg az adott változat legjellemzőbb vonásait, eltéréseit. E lista minden bizonnyal még tovább bővíthető az adattárakban lappangó, publikálatlan szövegekkel, azonban ezek felkutatására jómagam alapvetően más szakterületen tevékenykedő kutatóként nem vállalkozhattam. Terjedelmi okokból az általam megismert összes változat teljes szövegét sem áll módomban itt közreadni (ezek a pontos leőhelyükkel együtt megtalálhatók Mollov tanulmányában),²⁸ viszont mindenképpen szükségesnek érzem, hogy legalább a Magyarországon gyűjtött dalokat teljes terjedelmükben közöljem.

28 Mollov, *Вино пие...*

A Dóczy Péter és Mátyás király párbeszédét megőrkítő dal változatainak táblázata

Közlés helye, éve	gyűjtés helye		Dóczy Péter		Mátyás király	szöveghíány, szövegbetoldás, eltérés a Karadžić-féle változathoz képest	Molloy típus
	ország	régió, település	neve vagy helyettese	titulusa			
Erlangenski rukopis: № 178. 1720 körül	Szerbia		Tuci Petar	varadinski ban	Kralj Matijas		A-1
Karadžić 1841: № 633.	Szerbia	Bácska	Dojčin Petar	varadinski ban	Kralj Matijas	300 dukát	A-1
Vujicsics 1978: 182	Magyarországi szerb	„Bácska, 1850 körül” (?)	Dojčin Petar	varadinski ban	kralj Matija	100 dukát	A-1
Mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum, hangzóanyag	Magyarországi	Hercegszántó (Bács-Kiskun megye)	Dojčin Petar,	varadinski ban	kralj Matija	100 dukát, teljes, két szólam	A-1
Frankovic 1995: 153. №139	Magyarországi sokac?	Hercegszántó (Bács-Kiskun megye)	Dojčin Petar,	varadinski ban	kralj Matija	100 dukát, teljes	A-1
Mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum, hangzóanyag	Magyarországi szerb	Medina (Tolna megye)	Dojčin Peter	Varadinski ban	kralj Matijaš	100 dukát, teljes	
Grin 1984: 685–687	Magyarországi szerb	Deszk (Csongrád megye)	Dojčin Petar,	varadinski ban	kralj Matija	100 dukát, teljes	

Közlés helye, éve	gyűjtés helye		Dóczy Péter		Mátyás király	szöveghiány, szövegbetöltés, eltérés a Karadzic-féle változathoz képest	Mollov típus
	ország	régió, település	neve vagy helyettese	titulusa			
Fehér Z.-Fehér A. 1993. № 23.	Magyarországi „rác”	Bátya (Bács-Kiskun megye)	Dunci Petar	Baradinski ban	krajl Mateja	töredékes, hiányos, pénz nem szerepel	A-1
Vujicsics 1978: 84–85.	Magyarországi horvát	Horvátóvó (Vas megye)	Dunci Peter	varaždinski ban	krajl Matijaz	300 arany, hatsoros, a király megszólalása hiányzik	A-1
Kuba 1984:1906–1910 ²⁹	Bosznia-Hercegovina	Stolac	Dojčin Petro	varadinski ban	nincs	csak három soros	A-1
Ilić-Oriovčanin 1846: 272 ³⁰ (Kuhač 1881: 241. №1472a.)	Horvátország	Szlavónia	Dulci Petar	varadinski ban	krajl Mateja		A-1
Bošković-Stulli 2006: № 5 ³¹	Horvátország	Istria, Perroj adatközlő: csernagorai	Dojčin Petar	varaždinski ban	krajl Matija	középrész hiányzik	A-1
Kрстановић 2000, № 82 ³²	Horvátország	Bukovina, É-Ny Dalmácia, Cernernica	Dojčin Petar	varaždinski ban	krajl Matija	középrész hiányzik	A-1

29 Ludvík Kuva, *Narodne pjesme i napjevi iz Bosne i Hercegovine*. 2. izd. (Sarajevo: Pripremio Svjetko Rihtman, 1984).

30 Luka Ilić-Oriovčanin, *Slavonski običaji* (Zagreb, 1846).

31 Maja Bošković-Stulli, *Priče, pjesme, običaji iz Peroja - sela crnogorskih doseljenika u Istri*, Biblioteka Istraživanja, 9 (Osijek: Prir. Maja Bošković-Stulli, 2006), http://bib.irb.hr/datoteka/339764.stulli.Folklorna_graa_tekst_autora.doc

32 Зрaвкo Крстaнoвић, Злaтнa пјeнa oд мoрa. Нaрoднe пјeсмe Србa y Хрвaтскoј (Лирскe пјeсмe, бaснe, нaбрaјaлицe, бaлaдe) (Прoјeкaт Рaсткo, 2000), http://www.rastko.rs/knjizevnost/usmena/zlatna_pjena_c.html

Közlés helye, éve	gyűjtés helye		Dóczy Péter		Mátyás király	szöveghiány, szövegbetelődés, elterés a Karadžić-féle változathoz képest	Mollov típus
	ország	régió, település	neve vagy helyettese	titulusa			
Kuhač 1881: 242-243. № 1473a.	Horvátország	Szlavónia, Bisag	Ijuti Peter	varadinski ban	kralj Mateja	Kezdés: szőlő és bor, „krčmarica Katica” középész hiányzik	A-1
Kukuljević 1847: 227. ³³ (Kuhač 1881: 243. № 1473b.)	Horvátország	Muraköz	Tucipeter	varadinski ban	kral Matiaš	Kezdés: szőlő és bor, „krčmarica Katica” középész hiányzik	A-1
Žganec 1924: 81. 120 ³⁴	Horvátország	Muraköz	Dunči Peter	varadinski ban	kralj Matijaš	Kezdés: szőlő és bor, a nő: „kelmarica mlada snešica”	A-1
Žganec 1952: 281. 504a. sz., párhuzamos változatok: 342, 363a, 363b, 504b.	Horvátország	Zagorje	Dojči Peter	varadinski ban	kralj Matijaš	Kezdés: szőlő és bor, a nő: „krčmarica Marica”	A-1
Plohl 1868. ³⁵ (Kuhač 1881: 244. № 1474-2)	Horvátország		Duci Peter	varadinski ban	kralj Matijaš	Kezdés: hadihajó a Dunán az ivás az elején hiányzik	A-1
Deželić: Pjesmarica 1865: 209, № 128 (Kuhač 1881: 242. № 1472b)	Horvátország	Szlavónia	Dojčin Petar	varadinski ban	kralj Matijaš	nőt nem említ csak bort	A-1

33 Razlčita dela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. Kn. IV. Pesme (S dodatkom narodnih pesamah pučka harvatskoga). (Zagreb, 1847).

34 Vinko ŽGANEC, Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja: svjetovne i crkvene I. (Zagreb: JAZU, 1924).

35 Rikardo PLOHL-HERDVIĀOV, Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke. I. (Varaždin, 1868).

Közlés helye, éve	gyűjtés helye		Dóczy Péter		Mátyás király	szöveghíány, szóvegbetoldás, elterés a Karadžić-féle változathoz képest	Mollov típus
	ország	régió, település	neve vagy helyettese	titulusa			
Štrekelj 1898, s. 771, № 915 ³⁶	Szlovénia	Kostel	Lucipeter	varaždinski ban	nincs	Kezdés: szőlő és bor, fiatal Katicát csábítja a vagyonával, aki elutasítja	A-2
Vraz 1839: 83. (Kubač 1881: 243. № 1473c)	Szlovénia	Kostel	Lucipeter	varadinski ban	nincs	Kezdés: szőlő és bor, fiatal Katicát csábítja a vagyonával,	A-2
http://www.gacko.net/asim_peco_2.htm	Bosznia-Hercegovina	Bahori, Gacko	mlad Mujaga,	Biogradlija vagy Bosne zulumčar	Jusuf-paša		A-3
Kuba 1894: 1906–1910	Bosznia-Hercegovina	Stolac	mlad Mehemed	Biogradlija	nincs	kezdés: csak a borivás, többi hiányzik nő helyett: „ono zlato”	A-3
Orahovac 1968: 405 ³⁷	Bosznia-Hercegovina	-	mlad Alija	mlad Budimlija	Hasan-paša, gradski valija/ moćni valija	nő helyett: „ono zlato”	A-3

36 Karl ŠTREKELJ, *Slovenske narodne pesmi. Iz tiskanjih in pisanih virov. T. 1.* (Ljubljana: Slovenska matica, 1898).

37 Sait ORAHOVAC, BISERNA OGRLICA: *izabrane starobosanske muslimanske, srpske i hrvatske.* (Banjaluka: Novi Glas, 1990).

Közlés helye, éve	gyűjtés helye		Dóczy Péter		Mátvás király	szöveghiány, szóvegbetoldás, eltérés a Karadžić-féle változathoz képest	Mollov típus
	ország	régió, település	neve vagy helyettese	titulusa			
Gunić 2003: 46 ³⁸	Bosznia-Hercegovina	-	mlad Mustajbeg	Dukatarević	Salih-paša, Bosne gospodar	elején nem derül ki, mennyit ivott el sört iszik a hős hiányos szöveg lány: ono zlato, az arcát szeretné látni	A-3
Gunić 2003: 47	Bosznia-Hercegovina	-	mlad' Alija	mlad' Sarajlija	Osman-paša, Bosni zulumčar	csak a párbeszéd eleje van meg hiányos, befejezetlen	A-3
Đurđev, 5–7, 1955: 296	Bosznia-Hercegovina	-	mlad Mustajbeg	Dukatarević	Salih-paša, Bosne gospodar	komplett, lány: ono zlato, az arcát szeretné látni	A-3
Pasarić 1923: 172 ³⁹	Horvátország	-	mlad Mujaga	Biogradlija	Selim-paša	eleje hiányos, sört iszik, a lány ono zlato, vége is hiányzik	A-3

38 Vehid GUNIĆ, *Sevdalinke*, T. 2. (Tešanj: Planjax, 2003).

39 Josip PASARIĆ, *Hrvatska narodna šala. Svezak prvi*. (Zagreb: Matica hrvatska, 1923).

Közlés helye, éve	gyűjtés helye		Dóczy Péter		Mátyás király	szöveghíány, szövegbetoldás, eltérés a Karadzic-féle változathoz képest	Mollov típus
	ország	régió, település	neve vagy helyettese	titulusa			
Vасильевич 1950: № 89	Koszovó	-	Dojčin Petar	varadinski ban	kralj Matijaš	tömörített, de az összes elemet tartalmazza, kivéve Budavárát	B-1
Чолаков, № 92 ⁴⁰	Bulgária	Szófia	Petre Bane	ot Budimgrada	kralj Mateja zemski gospodar	Péter bán napról napra issza el javait, majd részletenként ecseteli a lány szépségét, hozzátéve, mit adna ezért a király, aki végül a jóváhagyja a dolgot, sőt, tetszik neki	B-2
Ястребов 1886, с. 388-38	Koszovó	Ipek járás, Peč, Metokhia	Dojčin Petar	varadinski ban	kralj Mateja zemski gospodar	Az eleje A-1 szerint, végén a lány szépségeinek és az érte adható javak felsorolása	B-2
Сборник за народни... 11 (1894): 33, № 2 -	Makedónia	Kriva Palanka	Pejčin Petr	varadinski ban	kralj Mateja zemski gospodar	Az eleje A-1 szerint, végén a lány szépségeinek és az érte adható javak felsorolása	B-2

40 Васил Чолаков, Българский народен сборник (Болград, 1872).

Közlés helye, éve	gyűjtés helye		Dóczy Péter		Mátyás király	szöveghiány, szövegbetoldás, eltérés a Karadzić-féle változathoz képest	Molloy típus
	ország	régió, település	neve vagy helyettese	titulusa			
Шапкарев 2/1969, № 337 ⁴¹	Makedónia	Ohrid	Peter ban	ot Varadin grad	kralj Mateja zemski gospodar	Az eleje A-1 szerint, végén a lány szépségeinek és az érte adható javak felsorolása	B-2

41 Кузман Шапкарев, Сборник от български народни умотворения. Част Първа Отд. III, Кн. III. (София, 1891), https://liternet.bg/folklor/sbornici/shapkarrev_1/337.htm

Magyarországi délszláv gyűjtések

A magyarországi délszlávok népdalainak „alapgyűjteménye” Vujicsics Tihamér 1978-ban megjelent kötete. Emellett számos regionális kiadvány készült, majd 1995-ben Frankovics György szerkesztésében megjelent egy balladagyűjtemény. Az 1970–1980-as években a nemzetiségi bázismúzeum által szervezett néprajzi gyűjtőtáborok programjában is szerepelt a kazettás magnetofonnal történő népdalgyűjtés, ahol néprajzosok és amatőr gyűjtők is készítettek felvételeket, melyeket a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum őriz. Ezeket áttekintve a dalnak összesen hat változatát sikerült fellelni (lehet, hogy lappang még néhány lejegyzés vagy felvétel valahol), melyek közül a bevezetőben említett, és a lemezzünkre választott változat Vujicsics gyűjteményéből való.⁴²

Vujicsics a dalhoz fűzött kommentárjában megjegyzi, hogy a dalt a szerb nemzeti zeneszerzés alapító mestere, Kornelije Stanković lejegyzéséből („zapis melodije”) vette át (aki egyébként Budán született és élt haláláig). Bár tudjuk, hogy Stanković maga is gyűjtött népdalt 1861 és 1863 között Szerbia több pontján (például Szabácson, Loznicán, Kragujevácon),⁴³ nem lehetünk benne biztosak, hogy Vujicsics nem a zongorakísérettel ellátott és az egyik *Србске народне песме* (Szerb népdalok) füzetben közreadott változatra⁴⁴ gondolt-e, amikor lejegyzést (*zapis*) említ. Már csak azért is gondolhatunk erre, mivel Stanković zongorakíséretes kottáját F. Kuhač is közli négykötetes horvát népdalgyűjteményében (a tréfás dalok között), feltüntetve a szerző nevét. Vujicsics mindössze annyit változtatott e lejegyzésen, hogy a műnek csak az énekszólamát vette be gyűjteményébe. Kuhač a Dóczy Péterről és Mátyás királyról szóló dalnak egyébként összesen három dallamváltozatát és nyolc szövegváltozatát közölte.⁴⁵ Az 1474. számú Stanković-féle dallamhoz Karadžić szövegét illesztette, a kotta előtt pedig a szerzőre való utalás mellett az áll, hogy „Bácskából” („Iz Bačke”).

Perić, aki a Stanković által feldolgozott szerb népdalok szövegét elemezte, megállapította, hogy a *Szerb népdalok* több kiadásában megjelent, mintegy 80 dalműből 25-nek a szövege műköltői eredetű (20 szöveg ismert, 5 pedig ismeretlen költő alkotása), a „valódi” népköltés, melyek jelentős része már Karadžićnál

42 VUJICSICS, *Muzičke tradicije...*, 182.

43 Роксанда Пејовић, „Корнелије Станковић као записивач народних мелодија, композитор и извођач”, in *Корнелије Станковић и његово доба*, уред Димитрије Стефановић, 171–179 (Београд: Српска академија наука и уметности, 1985).

44 A dal 23. sz. alatt, *Вино пие Дойчинь Петарь варадински бань* címmel szerepel a Bécsben, 1858-ban megjelent *Србске народне песме* című, 24 zongorakísérettel ellátott szerb népdalt tartalmazó kottás füzetben. Lásd Ђорђе Перић, „Библиографија Корнелија Станковића”, in *Корнелије Станковић...*, 289–326, 296.

45 КУНАЧ, *Južno-slovenske...*, 241–244, 1472–1474. sz. példák és a hozzájuk tartozó szövegváltozatok. Vö. ebben a tanulmányban a 21–23. lapon.

is szerepel. Perić ezek között említi Stanković *Vino pije Dojčin Petar* című népdalfeldolgozását is, amely a már idéztünk a Karadžić-gyűjteményből. Mindezek alapján hajlok arra, hogy Stanković valójában tőle vette át a dalt, amelyet talán egyébként is ismerhetett, és ebből vagy a színpadi előadásra szánt eredeti szöveg korrekciójából adódhatnak az apró eltérések. Abban sem lehetünk biztosak, hogy a zeneszerző az eredeti dallamon módosított-e, s ha igen, vajon mit. A dalt Madarász László Vujicsics kötetének ismertetésében magyar fordításban közölte, hozzáfűzve – a talán Vujicsicstól származó kiegészítést, aki viszont Kuhačnál látta (?) –, hogy a lejegyzés 1850 körül, Bácskában született.⁴⁶ A Vujicsics által közölt szöveg viszont nem teljesen egyezik Karadžić szövegével – legnagyobb különbség, hogy ott 300, Vujicsicsnál 100 dukát szerepel. Tehát elképzelhető, hogy Vujicsics Tihamér mégiscsak maga is talált egy változatot, amely a Stanković-féle dallamra énekelhető (?).⁴⁷

Andantino

Vi - no pi - je Doj - čin Pe - tar,
 va - ra - din - ski ban,
 Po - pi - o je sto du - ka - ta
 sve za je - dan dan.

Vino pije Dojčin Petar, varadinski ban
 Popio je sto dukata sve za jedan dan.

Issza a bort Dóczy Péter, a váradi bán,
 Száz dukátot elivott egy álló nap során.

Još ka tome vrana konja, zlatan buzdovan.
 Karao ga kralj Matija, zemlje gospodar:

Hozzá még a Holló lovat, arany buzogányt.
 Korholja őt ország ura, Mátyás, a király:

46 MADARÁSZ László, „Vujicsics Tihamér: Muzicke tradicije juznih slovena u Madarskoj”, *Életünk* 17 (1979): 412–415, 414.

47 A lemezünk felvétele során Csörsz Rumen István a Vujicsics közölte dallamra Kiss Károly műfordítását énekelte: Kiss Károly, *A koszovói lányka* (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1957), 183.

„Bog t' ubio, Dojčin Petar, varadinski ban!
Kud ti popi sto dukata sve za jedan dan,

Zašvrana konja, zlatan buzdovan?“
Al' besedi Dojčin Petar, varadinski ban:

„Ne karalj me, kralj Matija, zemlje gospodar,
Da si bio ti u krčmi gde sam bio ja!

I ljubio krčmaricu koju no sam ja,
Popio bi ravnu Peštu i sav Budim grad!“

Vujicsics 1978: 182.

„Megvert isten Dóczy Péter, te váradi bán,
Hogy eliszol száz dukátot egy nap folyamán,

Hozzá még a Holló lovat, arany buzogányt.”
De feleli Dóczy Péter, a váradi bán:

„Ne korholj te, ország ura, óh Mátyás király,
Lettél volna a kocsmában, ahol valék én,

S szeretnéd a kocsmárosnét, kit szeretek én,
Elittad vón egész Pestet s Budavárát még.”

„Bácska, 1850 körül” Madarász László fordítása

Vujicsics 1978-ban megjelent kötete egy 1953-ban, Horvátlövőn gyűjtött horvát változatot is közöl, melyet a szerbhez hasonlóan kétsoros szerkezetű, de jóval egyszerűbb dallammal és szöveggel, a sorokat megismételve énekeltek. Hamori Josip, a 66 éves adatközlő mindössze hat sorban foglalja össze a történetet. A horvátlövői változatban továbbá Dóczy Pétert *Dunci Peter* varasdi bánként emlegetik.⁴⁸

Moderato

Vi - no pi - je Dun-ci Pe - ter va-raž - dinski ban,
Vi - no pi - je Dun-ci Pe - ter va-raž - dinski ban.

Vino pije Dunci Peter varaždinski ban,
On je zapil tristuo zlati i zlat bozogan.
Nega j' karal kralj Matijaz zemlje gospodin.
Ne karalj me kralj Matijaz zemlje gospodin,
Da b' ti videl kerčmaricu pinjez bi joj dal,
Da b' ti dala sice pipat se tvoje b' joj dal.

Horvátlövő (Vas megye)
Vujicsics 1978: 84-85.

Issza a bort Dóczy Péter, a varaszi bán,
Itta háromszáz aranyát és a buzogányt.
Korholta öt ország ura, Mátyás, a király.
„Ne szidj engem, ország ura, óh, Mátyás király.
Látnád csak a kocsmárosnét s jól megfizetnéd,
Odaadná mindenét és ölelgethened.”

Madarász László fordítása⁴⁹

48 VUJICSICS, *Muzičke tradicije...*, 84-85. A „Dunci Peter” alak, illetve a főhős városaként Varadin helyett a horvátországi Varasd megnevezése a horvát változatokra jellemző.

49 MADARÁSZ, „Vujicsics...”, 414.

Fehér Zoltán 1970-ben a bátyai szállásokon Harangozó István útkaparótól gyűjtötte az alábbi változatot.⁵⁰ A szöveg egyes szavait (pl. *šarca konja*) már sem ő, sem más bátyai emberek nem értették. Fehér szerint így lett Dojcsin Petárból, illetve Dóczy Péterből Harangozó István előadásában *Dunci Petár*, amelyet a gyűjtő magyaros jellegűnek tart. Mivel a *Dunci Peter/Petár* alak számos más (főleg horvát) változatban is felbukkan, e megállapítás mindenképpen korrekcióra szorul. Fehér a bátyai rác nyelv sajátosságával magyarázza, hogy Várad melléknévi alakja *Bardinskire* változik. Emellett „Harangozó István azt sem tudta, mi fán terem a báni méltóság, s ezért az értelmetlenség árán is a szöveg »bán« szavát a magyar »bák«-lal helyettesítette. A lejegyzéskor ezt magam javítottam ki” – írja a gyűjtő,⁵¹ aki a délszláv történeti énekekre jellemző izometrikus, tíz szótagos, úgynevezett „betyárac” ritmustól való eltérés (heteroritmikus 8+5 szótagos sorok), illetve a más bátyai lírai dalhoz is társítható dallam, valamint a honfoglalás koráig visszavezethető történeti adatok alapján feltételezi, hogy a balladát a török után ide költöző bosnyák betelepülők Boszniából hozták magukkal. Itt megint csak meg kell jegyeznünk, hogy a legkorábbi szerb és a további, nagyon különböző helyekről gyűjtött változatok túlnyomó többsége 8+5 szótagos szerkezetű, tehát nem biztos, hogy emögött éppen a bosnyák betelepülők kulturális hatását kell feltételeznünk.

28

Giusto Harangozó István 1924.

Pi - je vi - na Dun - ci Pe - tar

Ba - ra - dins - ki ban

Ka - ro ga je kralj Ma - te - ja

Zem - lje gos - po - dar. T. f.

50 FEHÉR Zoltán és FEHÉR Anikó, *Bátya népzeneje*, A kecskeméti Katona József Múzeum közleményei (Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1993), 28. sz.

51 FEHÉR Zoltán, „Mátyás király és Dóczy Péter vitája (Egy magyar történeti vonatkozású délszláv ballada Bátyán)”, *Honismeret* 37, 2. sz. (2009): 32-35, 34.

Pije vina Dunci Petar,
Baradinski ban.
Karo gaje kralj Mateja,
Zemlje gospodar.

Zašto karaš, kralj Mateja,
Zemlje gospodar?
Niš vidijo kočmaricu,
Al kako sam ja.

Popio bi celu Peštu,
I pol Budima.
Još ko tomu šaracakonja,
sve za jedan dan.

Bátya (Bács-Kiskun megye)
Énekelte: Harangozó István (szül. 1924)
Fehér Z.–Fehér A. 1993., 23. sz.

Issza a bort Dunci Péter,
Baradinszki bál [Nem érti. Fordítani nem tudja]
Intette őt Mátyás király,
A földnek ura.

Miért intesz, Mátyás király,
A földnek ura?
Nem láttad [azt] a kocsmárosnét,
Akit én.

Meginnám az egész Pestet
És a fél Budát
És még ehhez sárga [?] lovat
Kettőt egy nap alatt.

Az adatközlő fordítása

Itt kell megemlítenünk azt a mesekezdő szöveget, amely 1909-ben, a *Magyar Nyelvőr* című folyóirat *Népnyelvi Hagyományok* rovatában jelent meg. A Haraszi Gyula által, a vajdasági Nagybecskereken, 1874-ben lejegyzett halandzsaszerű mondókából a Dóczi Péter és Mátyás király párbeszédét tartalmazó szerb/horvát nyelvű dal sejlik elő, legalábbis erre következtethetünk a sorszerkezetből, a szótagszámból, illetve az olyan szövegfoszlányokból mint *Dunci Péter*, *Verdikulum vár* ('Dóczi Péter, varadini bán'), *moj goszpodár*, *Nagy Mátyás*. Az idegen nyelven hallott dal magyar parafrázisának tekinthetjük e mondókát, amelyet az öreg koldus, aki a gyűjtő sürgetésére, hogy mondjon már egy mesét, így szól: „Várjon, hagy mondjam el előbb az evangéliumát!”, majd a következő szöveget mondta a mese elé bevezetésnek:

Dióbélen Dunci Péter
Verdikulum vár,
Déca Gyurka, Belce koma,
Illa boza vár;
Molca király, kis Ferenc,
Pála moj goszpodár;
Ás, más, kalamás,
Arkangyélum kotkodács,
Mos madzagol Nagy Mátyás
Letye, fitye, féketü,
Vajjon mi lesz még ebbü?
Ebbü lehet még kettő.
Szintabélis, holpita,
Most indul egy mese.⁵²

52 *Magyar Nyelvőr* 38, 1. sz. (1909): 46.

Az 1980-as években néprajzi gyűjtők is rögzítettek néhány változatot a magyarországi délszláv nemzetiségek körében, például Hercegszántón és Medinán, a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum mint nemzetiségi bázismúzeum által szervezett néprajzi gyűjtőtáborok egyikének alkalmával. A múzeumban őrzött, kazettás magnetofonnal rögzített hangzóanyagok között Végh Andor találta az alábbi két felvételt. Sajnos a gyűjtők neve és a felvételek pontos időpontjai nem ismertek.

A dal két szólamban előadott hercegszántói változatát Marija Balatinac és Jelenka Desecar énekelte az ismeretlen gyűjtő mikrofonjába. A történeti adatok ismeretében is nehéz eldönteni, hogy a Hercegszántón rögzített, tipikusan szerb dallam vajon szerb hatásra terjedt el itt, vagy esetleg egy általános bácskai/Duna-menti vándormelódiával van dolgunk.

Tudjuk, hogy Hercegszántó az 1600-as évekbeli betelepüléstől kezdve több mint két évszázadon át megtartotta sokác-horvát jellegét. A XIX. század végén a katolikus egyház magyarosító szándékának ellenállva – a Kalocsai Érsekség engedélyével – a helyi plébános önkényesen megváltoztatta az addigi 2/3-os sokác-horvát nyelvű miserendi többséget, mire a helyi sokácok felhagytak a templom és a misék látogatásával, s eltervezték teljes közösségük Horvátország (Szlavónia) területére költözését. Miután ez megghiúsult, a katolikus sokácok jelentős része áttért a szerb ortodox hitre. Később e konvertiták nagyobb része visszatért katolikus hitére, de az áttértek mintegy negyede az ortodoxiában maradt, s lassanként szerb közösséggé vált, melyhez erősen hozzájárult a távolabbi vidékekről (Szeged környékéről, Tolna megyéből, illetve a Csepel-sziget szerbek lakta településeiről) származó szerb családokkal való házasodás is.

Vino pije Dojčin Petar, varadinski ban;
Popijo je sto dukatah sve za jedan dan.

Issza a bort Dojcsin Petar, varadini bán;
Száz dukátot elivott egyetlen nap során.

I još uz to vrana konja, zlatan buzdovan,
Karao ga kralj Matija, zemlje gospodar:

Hozzá hollószínű lovat, arany buzogányt.
Korholja őt Mátyás király, országnak ura:

Što s' popio Dojčin Petre, Varadinski ban,
Što s' popio sto dukata sve za jedan dan.

Mért ittál te, Dojcsin Petre, te váradi bán,
Mért ittál el száz dukátot egyetlen napon?

Ne karaj mi, kralj Matija, zemlje gospodar,
Da ti piješ rujno vino, što ga pijem ja.
Da ti piješ rujno vino, što ga pijem ja.

Ne szidj engem, Mátyás király, országnak ura,
Ittál volna vörösborból, amit ittam én,
Ittál volna vörösborból, amit ittam én,

I da jašiš vrana konja što jašim ja
I da ljubis krčmaricu koju ljubim ja,

Megülnéd te azt a lovat, kit megülok én,
S csókolnád a kocsmárosnét, kit csókolok én,

Popio bi ravnu Peštu i sav Budim grad!
Popio bi ravnu Peštu i sav Budim grad!

Elittad vón' egész Pestet s Buda váradat.
Elittad vón' egész Pestet s Buda váradat."

Hercegszántó (Bács-Kiskun megye)
énekelte: Marija Balatinac és Jelenka_Desecar
Mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum,
hangzóanyag

(Saját fordítás az előzőek nyomán)

Frankovics György 1995-ben (sajnos dallamlejegyzés nélkül) kiadott délszláv balladakötetében is közölt egy hercegszántói változatot,⁵³ melynek szövege nagyrészt megegyezik az 1980-as években magnóra rögzített változattal, annál azonban rövidebb, egyes elemei kimaradnak. Frankovics a szövegsorokat az előző szöveghez képest megfeleltette. Itt célszerűbbnek tűnt a hosszúsoros szerkezetet használni (a sorközt „/” jelzi). A kiadvány mutatójából sajnos hiányzik a gyűjtő neve és a gyűjtés időpontja.

Vino pije Dojčin Petar, / Varadinski ban.
Popijo je sto dukata / Sve za jedan dan.
I nuz to još vrana konja, / Zlačan buzdovan.
Karao ga kralj Matija, / Zemlji gospodar:
„Što s' popijo sto dukata / Sve za jedan dan?!”
„Ne karaj me, kralj Matija, / Zemlji gospodar!
Da ti piješ rujno vino, / Kó što pijem ja,
I da ljubiš mlade cure, / Kó što ljubim ja,
Popijo bi ravnu Peštu / I svaj Budim grad,
Sve za jedan dan!”

Issza a bort Dojcsin Petar, / Varadini bán;
Száz dukátot elivott / Egyetlen nap során.
Hozzá hollószínű lovat, / Arany buzogányt.
Korholja öt Mátyás király, / Országnak ura,
„Mért ittál el száz dukátot / Egyetlen napon?!”
„Ne szidj engem, Mátyás király, / Országnak ura!
Ittad volna a vörösbort, / Amit ittam én
Csókolnád te azt a lánykát, / Kit csókolok én,
Elittad vón' egész Pestet / s Buda váradat,
Egyetlen napon!”

Hercegszántó (Bács-Kiskun megye)
énekelte: Velin Matija (szül. 1894)
Frankovic 1995: 153. (139. sz.)

(Saját fordítás az előzőek nyomán)

A mohácsi múzeumban talált medinai változatról sajnos az adatközlő nevén kívül semmit sem tudunk. A dallam nem hasonlít egyik ismert gyűjtés során lejegyzetthez sem. Az énekes minden sort megismétel, másodjára a sor közepét egy „ej” betoldással bővíti (az első versszaknál a sor elején is van „ej” szócska).

53 *Dulicima raku iskopase (Balade i romance)*, ured. Duro FRANKOVIĆ [szerk. FRANKOVICS György], Etnografija hrvata u Madarskoj 2 [A magyarországi horvátok néprajza 2] (Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 1995), 153, 139. sz.

Vino pije Dojčin Petar, varadinski ban; Ej, vino pije Dojčin Petar, ej, varadinski ban;	Bort iszik Dojcsin Petar, varadini bán; Ej, bort iszik Dojcsin Petar, ej, varadini bán;
Popijo je sto dukatah sve za jedan dan. Popijo je sto dukatah, ej, sve za jedan dan.	Száz dukátot elivott egyetlen nap során. Száz dukátot elivott, ej, egyetlen nap során.
I još uz to vrana konja, zlatan buzdovan, I još uz to vrana konja, ej, zlatan buzdovan,	Hozzá hollószínű lovat, arany buzogányt, Hozzá hollószínű lovat, ej, arany buzogányt,
Karao ga kralj Matiaš, zemlje gospodar: Karao ga kralj Matiaš, ej, zemlje gospodar:	Korholja őt Mátyás király, országnak ura, Korholja őt Mátyás király, ej, országnak ura:
A što piješ Dojčin Peter, Varadinski ban, A što piješ Dojčin Peter, ej, Varadinski ban,	Mért iszol te, Dojcsin Peter, Varadini bán, Mért iszol te, Dojcsin Peter, ej, Varadini bán,
Što s' popio sto dukata sve za jedan dan. Što s' popio sto dukata ej, sve za jedan dan.	Mért ittál el száz dukátot egyetlen napon. Mért ittál el száz dukátot, ej, egyetlen napon.
I još uz to vrana konja, zlatan buzdovan I još uz to vrana konja, ej, zlatan buzdovan	Hozzá hollószínű lovat, arany buzogányt. Hozzá hollószínű lovat, ej, arany buzogányt?
Ne karaj me, kralj Matijaš, zemlje gospodar, Ne karaj me, kralj Matijaš, zemlje gospodar,	Ne szídj engem, Mátyás király, országnak ura, Ne szídj engem, Mátyás király, ej, országnak ura,
Da ti ljubiš onu curu što no ljubim ja Da ti ljubiš onu curu što no ljubim ja	Csókolnád te azt a leányt, kit csókolok én, Csókolnád te azt a leányt, ej, kit csókolok én,
Popio bi ravnu Peštu i još Budim grad! Popio bi ravnu Peštu i još Budim grad!	Elinnád te egész Pestet, s hozzá Budavárt! Elinnád te egész Pestet, ej, s hozzá Budavárt!
Medina (Tolna megye) Énekes: Karanfila Ivanovic Veric (szül. 1900) Mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum, hangzóanyag	(Saját fordítás az előzőek alapján)

Grin Igor 1969-ben, battonyai terepmunkája során fedezte fel, hogy az itt élő szerbek körében még él a hősepikai hagyomány, bár már nem a hajdani gazdagságában.⁵⁴ 1973-ban Battonya mellett Újszentiván, Deszk, Szőreg és Magyarcsanád településeken szinte az utolsó pillanatban magnetofonszalagra tudta rögzíteni az emlékezetből még előhozható szerb népdalkincset a hősénekekkel együtt.⁵⁵ Egyik deszki adatközlője az 1896-os születésű Rádity Milán (Lala) – „biztos hallású, jó hangú énekes”, akinél korábban nem járt még népdalgyűjtő – főként az epikus, történeti dalok előadójaként volt ismert, de a lírai műfaj dévajabb, inkább férfiszájra kívánckozó alkotásait is szívesen énekelte. 1988-ban

54 GRIN Igor, „Délkelet-magyarországi szerb népdalok”, *Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 5, (1978): 181–230.

55 GRIN Igor, *Szerb népi énekek* (Debrecen: Ethnica, 2001).

Grin Igor újra felkereste az énekest, s teljes repertoárját magnetofonra rögzítette. Rádity Milán többgenerációs hajóvontató család sarja, maga is hajóvontatóként dolgozott,⁵⁶ míg a kommunista hatalomátvétel után kuláklistára nem került, ami miatt Ebesre internálták. 1953–1957 között még mindig nem térhetett haza, ezért Újszegeden lakott. Grin Igor gyűjtésében már földművesként szerepel, mert 1957-től, amikor a kárpótlásként kapott földjével belépett a tsz-be, valóban ez lett a foglalkozása. Unokájától, Rádity Milenkótól tudjuk,⁵⁷ hogy nagyapja egyik kedvenc nótája volt a Dojcsin Petarról szóló dal, amit családi körben is gyakran énekelt. A dallamlejegyzés hiányzik. A gyűjtő háromsoros versszakokban adta közre a dalt, amely az eddig megismert változatokhoz képest egy másik dallamot is feltételez: egy versszak tulajdonképpen egy sor második felének megismétlődésével jön létre. (Helytakarékosság miatt a sortörést / jellel jelöltem.) A szöveget a gyűjtő fordításában adom közre.⁵⁸

Vino pije Dojčin Petar, / Varadinski ban, / Varadinski ban, Popijo je sto dukata / Sve za jedan dan, / Sve za jedan dan.	Jó bort iszik Dojcsin Petár, / Varadini bán, / Varadini bán, Elivott ő száz aranyat / Napnak szálltáig, / Napnak szálltáig.
Još popio vrana konja, / Zlatan buzdovan, / Zlatan buzdovan. Karao ga kralj Matija, / Zemlje gospodar, / Zemlje gospodar:	Elitta még holló lovát, / S arany jogarát, / S arany jogarát. Szidalmazta Mátyás király, / Országnak ura, / Országnak ura:
- Bog ť ubio Dojčin Petar, / Varadinski ban, / Varadinski ban! Bud s' popio sto dukata / Sve za jedan dan, / Sve za jedan dan.	- Verjen Isten, Dojcsin Petár, / Varadini bán, / Varadini bán! - Hogy elittad száz aranyad / Estélig, hagyján, / Estélig, hagyján!
Što s' popio vrana konja, / Zlatan buzdovan, / Zlatan buzdovan.	De elittad holló méned, / / S arany jogarad, / S arany jogarad!
Ne karaj me, kralj Matija, / Zemlje gospodar, / Zemlje gospodar, Da s' bio ti, di je sam ja.	- Ne szidj engem, Mátyás király, / Országnak ura, / Országnak ura! - Ha magad is jártál volna, ahol jártam én, S öleltél vón' kocsmárosnét, / Kit öleltem én, / Kit öleltem én,
Da s' ljubio krčmarice / Koje jesam ja, / Koje jesam ja,	

56 BERKES Ákos, „Egy hajóvontató emlékeiből (interjú Rádity Milánnal)”, *Délmagyarország* 1984. július 7., 8. A deszki szerbek között a 2. világháború előtt 40–45 fuvaros foglalkozott hajóvontatással. Lásd JUHÁSZ Antal, „A deszki hajóvontatók”, in *Deszk története és néprajza*, szerk. HEGYI András, 783–816 (Szeged–Deszk: Deszk Községi Tanács VB, 1984), 786.

57 Férjem, Szabó Zoltán évtizedek óta a hagyományos szerb bálokon is muzsikál, szerte az országban, így Deszken is. Pécssett a Vizin együttes tagjaként, az 1980-as években ismerte meg Rádity Milenkót, az unokát, akivel azóta is jó barátságban van.

58 GRIN Igor, „Deszk szerb népdalhagyományai”, in *Deszk története...*, 685–687. Az eredeti szöveg utolsó versszakában egy sorral bővül a szöveg, de a gyűjtő a fordításban ezt két külön versszakra bontja, az „Ahol jártam én” szövegrész megismétlésével.

Popio bi ravnu Peštu, / I sav Budim grad, / I
sav Budim grad!

Elittad vón' a sík Pestet, / S Buda városát, / S
Buda városát!

Deszk,
Ráday Milán földműves, 1896.

Grin Igor fordítása

Magyar fordítások, közlések

A délszláv hősepika, illetve történeti folklórhagyomány iránti tudományos és irodalmi érdeklődés nagy múltra tekint vissza Európa több országában – elsősorban Vuk Karadžić nemzetközi érdeklődést kiváltó népköltési gyűjtései nyomán.⁵⁹ Nálunk az első ismert szerb népdalfordítás Kazinczy Ferenc tollából jelent meg: 1789-ben, Goethe német fordításából magyarította a *Hasanaginice* című szerb népballadát. Később ő, Vörösmarty és Kölcsey már nemcsak fordított, hanem a szerb-horvát epikus költészet versformáit is alkalmazta.⁶⁰ Székács József *Szerb népdalok és hősrégék* címmel, 1836-ban megjelent kötetében – amely Vuk Karadžić gyűjteményéből 123 asszonyéneket és 21 hősi éneket tartalmaz –, a Dojcsin Petárról szóló dal nem szerepel. A következő néhány évtizedben a szerb–magyar kulturális, irodalmi kapcsolatok a megbékélés és a szolidaritás jegyében gazdagodtak.⁶¹ A magyar szépirodalmi és kulturális sajtóban (a fővárosban és Délvidéken is) rendszeressé vált a szerb népköltészeti szemelvények megjelentetése.

A Karadžić-gyűjtemény első kötetében található *Dojcsin Petar és Mátyás király* című dalnak több magyar fordítása is született. Az első magyarra fordítóként többen Kojazi Lajost említik⁶² – tévesen! –, aki 1864-ben, a *Fővárosi*

59 Karadžićnak 1814-ben és 1815-ben jelent meg egy-egy kötete, majd a *Szerb népdalok* első kiadása négy kötetben 1823–1833 között. E gyűjtemények több további kiadásban is megjelentek. Én az 1841-ben Bécsben kiadott 1. kötetet használtam. A Karadžić által közreadott antológiáknak később számos tételét más nyelvekre is lefordították (esetenként németből).

60 Vö. pl. GÁLDI László, „Szerb-horvát eredetű tízesünk”, in *Szomszédság és közösség*, szerk. VUJICSICS D. Sztoján, 285–310 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972).

61 Nincs itt mód arra, hogy a korszak irodalmi kapcsolatairól bővebben foglalkozunk, számos kiváló munka foglalkozik ezzel, lásd például KEMÉNY G. Gábor, *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből* (Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat, 1962); FRIED István, *A délszláv népköltészet recepciója a magyar irodalomban Kazinczytól Jókaiig* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979); FRIED István, „Szerb–magyar művelődési kapcsolatok (1849–1867)”, *Hungarológiai Közlemények* 14, 3.sz. (1982): 327–340.

62 KEMÉNY, *A szomszéd...*, 31–32; Dávid András is Kojazit nevezi meg a *Dojcsin Petár*-dal első fordítójaként, de Fried István és Magdalena Veselinović Šulc is csak őt említi, Kondor Lajosról egyik szerző sem beszél. Lásd DÁVID, *Délszláv epikus énekek...*, 74; FRIED, *A délszláv...*, 315; Magdalena Veselinović ŠULC, *A szerbhorvát népköltészet a XIX. századi magyar irodalom tükrében* (Újvidék: Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1982), 115. Bori Imre nyomán a bátyai szöveg közreadója, Fehér Zoltán („Kojazi” helyett tévesen

Lapokban közölte a dalt. Könyvtári kutatásaim során jómagam korábbi magyar nyelvű közléseit is megtaláltam a dalnak.

Jókai Mór már 1850-ben foglalkozott a szerb–magyar viszony kérdésével, s szorgalmazta azokat a gesztusokat, amelyek egymás kultúrájának tiszteletét fejezték ki.⁶³ Amikor a *Magyar Néplap* szerkesztőjeként 1857-ben Zmaj Arany János-fordítását ismertette,⁶⁴ egyúttal hangsúlyozta, hogy a szerb irodalom és különösen a szerbiai népköltészet alkotásait is sűrűbben kellene magyarra fordítani, hiszen e népdalokban „oly sok magyar szereplő lelhető”. E felhívásra egy Aszódi nevű levelezőtől (sajnos, lakóhelye nem ismert) érkezett be egy szerb Dojčin Petar-dal fordítása: „ezennel felhívásának engedvén közlök egy ős szerb bordalt Mátyás király idejéből. Ad notam Fölfelé megy borban a gyöngy jól teszi.”⁶⁵ „Aszódi” az eredeti versformát Vörösmarty Mihály *Fóti dal*ának ritmusában erősen átalakította, így jelent meg a lapban:

SZERB BORDAL
Mátyás király korából

Dóczi Péter jó kedvében bort iszik
Minden magyar embernek ez így illik
Meginna ő száz aranyat minden nap
Csak győzze a pénztára Nagy-Váradnak

Ez mind kevés, - holló lovát ki teszi
Csaplárosné udvarába viteti
Arany buzogányát küldi rádásul
Magyar paroláját adja túsztársul.

Mátyás király megsokallja a dolgot
Fel Budára hivatja a lovagot.
Dóczi Péter te hős bánom mit művelsz!
Kezeid közt Várad fénye majd elvesz.

„Kojári” vezetőknévvel) is ezt a fordítást nevezi meg legelsőnek. Lásd BORI, *Ezredéve itt*, 58; FEHÉR „Mátyás király...”, 33.

63 JÓKAI MÓR, *Cikkek és beszédek* IV, Jókai Mór összes művei (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1968), 421–435. Ez a gondolat a műveiben – például a *Szenttamási György* című elbeszélésben vagy *A bojár leány* című elbeszélésben, az *Opet smrt drage i dragoga* című, deseteracban írt, szerbhorvát ballada motívumait tartalmazó betétdalladójában is megjelenik. Lásd FRIED, *A délszláv...*, 302–341.

64 *Magyar Néplap* 2, 61. sz. (1857): 489.

65 *Magyar Néplap* 2, 72.sz. (1857): 576.

Nagy királyom ne félj ettől míg élek,
Mit eliszom bajnokimmal nem véték,
Ős apáink nyomdokát csak követem,
Ha jó borhoz; - a szép asszonyt szeretem.

Te is másként nagy királyom nem tennéd,
Ha te a nőt, - kit szeretek ismernéd; -
Elinnád a róna Pestet-Budával
És rádásúl új Palánkát Váradal

Bár „Aszódi” személye egyelőre nem azonosítható pontosan, fölmerül, hogy a valóban egykor Aszódon tanuló, Petőfi baráti köréhez tartozó Neumann Károly (1820–1890) lehetett a beküldő. Ő 1857-ben az Arad közeli Fazekasvarsánd evangélikus lelkészeként szolgált, vagyis olyan vidéken, ahol szórványosan szerbek is éltek. Hogy ő maga beszélte-e a nyelvet, nem tudjuk, de irodalmi ambícióit ismerjük, pl. diákkori énekeskönyvét, illetve a birtokában maradt kiadatlan Petőfi-verseket.⁶⁶

1858-ban Kondor Lajos a *Pesti Napló* című lap *Tudomány, irodalom és művészet* rovatában egy négyrészes sorozatban mutatta be szerb népies hősköltészetet, természetesen különös tekintettel a magyar vonatkozású epikus énekekre. A cikksorozat második részében közli a Dojcsin Petarról szóló ének fordítását Vuk Karadžić gyűjteményéből.⁶⁷

„Ezek mellett a plasticitás, a naivság, mit e dalok fölmutatnak, figyelmet érdemel, és míg egyik másik hősüket a homeri hősök erejével mérkőztetik, addig ismét másokról megéneklük, hogy biz ez vagy amaz hős megitta a bort is! a kifejezés »rujno vino pije« (veres bort iszik) sokszorta előfordul, mely azonban e dalokban a hatalmat, a módosságot jelképezi, lásd alább a Lyubovity-Bégféle népbaladában, és e női dalocskában.” A fordítás igyekszik szó szerint visszaadni az eredeti szöveget, tehát feltehetőleg közvetlenül az eredeti Karadžić-szöveg fordítása, azonban a második sorban az eredeti háromszáz helyett csak száz arany szerepel, s a fordító két egységre bontja az ott még egybefüggő szöveget.

66 Felmerül Szodoray Sándor (1823–1905) neve is, aki 1848/49-es honvédtiszt volt, majd fogságot követően 1857-ben az aszódi iskola tanára, később Szarvasra költözött. Irodalmi munkásságáról nem tudunk, de Kossuth Lajos beszédeit pl. ő is kiadta. Mindkét személy adataiért Péntes Tiborc Szabolcs (Aszód) és Hermann Zoltán (Budapest) kollégáinknak mondunk köszönetet.

67 KONDOR Lajos, „A szerb népies hősköltészetéről” I–IV. *Pesti Napló* 9 (1858), 2460, 2469, 2487, 2502.

Mátyás király és Dojcsin Péter.
(V. gy. I. k. 633. sz.)

Bort iszik a Dojcsin, a pétervári bán
Száz aranyát beitta egy napnak folytán,
És fekete lovát, arany buzogányát!
Mátyás király a föld ura le korholja:
„Dojcsin Péter üssön meg az istennyila!
„Hogy ihatsz be száz aranyat egy nap alatt?
„És fekete lovad, meg buzogányodat?“

De azt mondja Dojcsin a pétervári Bán:
„Földnek ura Mátyás király ne korholjál!
„Ha te olyan borból innál minőből én,
„A csaplárnét szeretnéd, szeretnéd mint én!
„Száz aranyat beinnál egy óra alatt,
„Pest síkságát, és egész Buda váradat!“

Időrendben csak most következik az eddig első fordítónak tartott Kojazi Lajos fordítása,⁶⁸ amely *A dőzsölő Doitsin Péter* címmel jelent meg a *Fővárosi Lapok* című napilap 1864. február 17-ei számában. Később ugyanitt, majd a *Nefejejts és a Magyarország és a Nagyvilág* című lapban összesen tíz szerb népdal fordítását adta közre. Az újvidéki Božidar Kovaček egy egész tanulmányt szentelt e fordítások részletes elemzésének.⁶⁹ Magáról Kojazi Lajosról nem sikerült túl sokat kiderítenie: „szerény ember, akiről nagyon keveset tudunk, pedig köszönettel tartozunk azért, hogy dalainkat korának népszerű lapjaiban publikálta”. Kojazi első felbukkanását Kovaček a pesti *Hölgyfutár* 1862-es évfolyamában, utolsó nyomait 1869-ben, a *Magyarország és a Nagyvilág* című lapban találta meg. Ebben az időszakban Kojazi időközönként Heine- és Béranger-fordításokat, saját verseket, illetve népdalfordításokat jelentetett meg az említett lapokban. Neve ritkán jelent meg, ebből Kovaček arra következtetett, hogy nem lehetett sem újságíró, sem ismert író. Kojazi utáni „nyomozásom” során két helyen is találtam arra adatot, hogy a „Kojazi” csak írói álnév lehetett: Porzsolt Kálmán 1882-ben, majd Székely Dávid 1904-ben készített írói-álnév listájában⁷⁰ is szerepel a Kojazi

68 KOJAZI Lajos, „A dőzsölő Doitsin Péter (Szerb költemény)” *Fővárosi Lapok* (Irodalmi napi közlöny) 17, 2. sz. (1864): 38.

69 Božidar Kovaček, „Лажош Којази, преводилац Вукових народних песама на Мађарски”, *Научни састанак слависта у Вукове дане* (Београд), 17, 5. sz. (1988): 451-461.
https://www.rastko.rs/rastko-hu/umetnost/knjizevnost/studije/kovacek_lajos.htm Kovaček 1988, hozzáférés: 2018. 12. 10.

70 PORZSOLT Kálmán, „Magyar írói álnevek” II. rész, *Figyelő – Irodalomtörténeti Közlöny* 13

álnév, amelyet egy bizonyos Dobsa Lajos használt. Szinnyei József *Magyar írók élete és munkái* című, 14 kötetes, minden rendű-rangú írók számba vevő, grandiózus munkájában Kojazi Lajosról mindössze pársoros ismertetést találunk, nagyon kevés konkrét adattal, míg Dobsáról részletes életrajzot közöl a szerző.⁷¹ Az életrajzból kiderül, hogy Dobsa Lajos makói születésű (1824), irodalmi, és színházi berkekben is otthonosan mozgó, nyelveket jól beszélő ügyvéd-földbirtokos volt, aki az 1848-as forradalomban való részvétele miatt 1850-ben fél évig börtönben is ült. Kiszabadulását követően 1874-ig élt Pesten (közben 1869-ben Makó város országgyűlési képviselőjévé választották), ekkor megnősült, és kosgyáni birtokára költözött. Saját nevéen is írt politikai cikkeket, költeményeket, színdarabokat; tagja volt a Kisfaludy Társaságnak, és Heine-verseket is fordított. Az életrajzból egy olyan embert ismerünk meg, aki előbb talán a büntetett előélete, később pedig más irányú politikai-közéleti szerepvállalása miatt, illetve a versek és dalok intim érzelmeket kifejező, a szerb népdalok esetében visszafogottan erotikus tematikája okán választhatta az írói álnév használatát. Egyébként pedig Dobsa publicisztikai tevékenységének idővonalán éppen azok az évek maradnak üresen, amikor viszont Kojazi verseivel és fordításaival találkozunk a lapokban. Dobsa életrajzából megtudjuk, hogy „arczképét Barabás rajzolta 1853-ban (Walzel A. F. lithogr. műintézetében) és 1855-ben, mely szintén könynyomatban, névalírásával megjelent az *Arczkép-Albumban* (melléklet a *Hölgyfutár*hoz I. Pest. 1855.)”. Így a titokzatos Kojazi arcát is felfedhetjük:

Dobsa, alias Kojazi Lajos a *Hölgyfutár* mellékletében (1855).

(1882): 341-346; SZÉKELY Dávid (ögy.), „Magyar írók álnevei a múltban és jelenben” 2. rész, *Corvina* (a Magyar Könyvkereskedők Egyletének Közlönye) 27, 3. sz. (1904): 14-16.

⁷¹ Kojazi Lajosról lásd SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, 6. kötet (Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, 1899): 718. Dobsa Lajosról lásd *uo.*, 945-949.

Kovaček részletekbe menően elemezve Kojazi tíz népdalfordítását (köztük a Dojcsin Petárét) megállapította, hogy azok mindegyike Vuk Karadžić gyűjteményének első kötetében szerepel, azonban nem az eredeti szöveget, hanem Siegfried Kapper német fordítását követik.⁷² Mindez már a címben is megmutatkozik. Míg Karadžićnál a cím *Dojčin Petar és Mátyás király*, addig Kappernél *Doitschin Petar, der zecht* [Dojcsin Petar a részeges, vagy tivornyázó], Kojazinál pedig *A dözsölő Doitsin Péter*.

Doitschin Petar, der zecht.

Kühwein zecht der Waradiner
Hane, Doitschin Petar;
Für dreihundert Golddukat
Zecht an Einem Tag er,
Und verzecht noch seinen Rappen,
Seine goldne Keule.

Bitter schilt ihn Herr Mathias
Drum, des Landes König:
„Schlag' dich Gott, o Waradiner
Hane, Doitschin Petar!
Für dreihundert Golddukat
Zechst an Einem Tag du;
Was verzechst du noch den Rappen
Und die goldne Keule?“

Ihm darauf der Waradiner
Hane, Doitschin Petar:
„Schelte nicht, o Herr Mathias,
König du des Landes!
Warest du in jener Schänke,
Drinnen ich gewesen;

A „dözsölő Doitschin” Kapper kötetében (1852)

A szövegen belül is számos bizonyíték van a közvetett fordításra. A dal Karadžićnál 12 soros, 13 szótagú sorokkal, többségük ugyanazzal a rímeléssel, sőt epifórákkal, versszakokra nem tagolódik. Kapper a fordítással teljesen megváltoztatta a vers formáját: három versszakra osztotta, ezzel logikusan elkülönítve a tematikus egységeket. Fordításából hiányoznak a rímek. Kojazi következetesen megtartotta Kapper formai tagolását, de rímeket és epifórákat is használ. Az értelmezésben jelentős különbség mutatkozik: Kapper trivializálja a helyzetet, s már a címmel kifejezi, és hogy Dojcsin nem más, mint egy élvhajhász, iszákos ember. Az eredetiben viszont nem erről van szó, hanem elsősorban a katoná-

72 KARADŽIĆ 1841, I. 633. sz.; Siegfried KAPPER, *Die Gesänge der Serben*, II. (Leipzig: Brockhaus, 1852), 279. <https://archive.org/details/diegesngederse00kappuoft/page/n1>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

hős szerelem iránti szenvedélyes rajongásáról, s csak utána a bor szeretetéről. Kapper nyomán Kojazi is egy dőzsölő, tivornyázó férfit fest elénk. A 11. sorban Kaper a kocsmárosné és Dojcsin közötti szerelmi viszonyt kifejező eredeti igét a „csókol” kifejezéssel fordítja, így enyhítve az erotikus hangvételt. Kojazi ugyan csak ezt a kifejezést használja, de megkettőzve, emiatt így még világosabb, hogy nem csupán egy érzelmes pillanatról, hanem valódi testi kapcsolatról van szó. Kapper és vele együtt Kojazi (sőt később a többi fordító is) a hatodik és hetedik sorban – ahol Mátyás sorolja az elivott javakat – egyenértékűnek tekintik a háromszáz dukátot a lóval és az arany buzogánnyal. Az eredetiben valójában Mátyás úgy érti ezt, hogy „rendben van, elittad a pénzedet, de a ló és a fegyver már olyan dolog, amitől egy katona még az élete árán sem válik meg”, ezért a szidás.⁷³ Kapper és Kojazi is banálisabbnak állítja be fordításával a történetet, mint az eredeti szövegben, csökkentve ezzel a fordítás értékét. Felmerül a kérdés, hogy vajon Kojazi ismerte-e Kondor hat évvel korábbi fordítását. Kovaček szerint nem valószínű, hogy így van. Kondor eredetiből, szó szerint fordította a dalt, célja elsősorban a szerb népköltészetéről készült ismeretterjesztő tanulmányának az illusztrálása volt.⁷⁴

Időrendben a következő ismert fordítást a később is sokat idézett Radics György publikálta Szabadkán, ahol a kiegyezést követő évtizedben egymás után jelentek meg a különféle magyar lapok, melyek közül több az „irodalmi” jelzöt is feltüntette alcímében.⁷⁵ Köztük a legéletképesebb *Szabadkai Közlöny* (amely az első világháború végéig jelent meg), „társadalmi, szépirodalmi, kritikai és közgazdasági hetilap” volt. A lap 1876-ban Radics György fordításában adta közre a *Dojcsin Péter* című horvát népdalt.⁷⁶ Radics Györgyről tudni kell, hogy 1871-ben, fiatal tanárként ő indította el az első szabadkai lapot *Bácska* címmel, amelynek hasábjain kezdettől fogva rendszeresen közölt magyarra fordított bunyevác népdalokat. 1873-tól zombori főgimnáziumi igazgatóként is folytatta irodalmi munkásságát, melynek fontos része volt a szerb és horvát népköltészet, különösen a magyar vonatkozású dalok ismertetése, magyarra átültetése.⁷⁷

73 Kovaček itt más hősekenekre is visszautal, ahol a hősök fenntartás nélkül osztoznak országokon, de a saját lovukon és fegyverükkel a kezükben hálnak meg. Lásd Ковачек, „Лажош Кожаци...”, 466.

74 Vö. uo., 466-467; KONDOR, „A szerb népies...”, II. rész, 2469.

75 SZENTGYÖRGYI István, „Irodalmak és nyelvek egybefonódása a szabadkai lapokban a XIX. század utolsó évtizedeiben”, *Hungarológiai Közlemények* 14, 3. sz. [52] (1982): 347-359, 350.

76 Első megjelenés (sajnos nem hozzáférhető): RADICS György, „Dojcsin Péter (Horvát-ból). Mutatvány a Bácsbodrog-megyei Árvíz Albumból”, *Szabadkai Közlöny*, május 21. (1876). A *Fővárosi Lapokban* is ír a dalról a *Hunyadi Mátyás a délszláv népköltészetben* című cikkében, ahol csak egy részletet idéz, utalva rá, hogy változatai „több gyűjteményben” megtalálhatók. RADICS György, „Hunyadi Mátyás a délszláv népköltészetben”, *Fővárosi Lapok* 19 (1884): 1216-1217.

77 Radics munkásságáról lásd SZINNYEI, *Magyar írók...*, 11. kötet, 357-360.

Radics fordításait – bár ezek több kiadványban is megjelentek – nagyon szűk körben ismerték, és nehezen hozzáférhetőek. Radics a dal két változatát is lefordította, melyeket teljes egészében idéz Szekulics Géza a *Századok* című folyóiratban közölt tanulmányában (forrásmegjelölés nélkül).⁷⁸ Egyet kell értenünk Szekuliccsal, hogy Radics fordítása – még ha itt-ott talán kissé magyartalan is – követi az eredeti szöveg alakját.

Az egyik szöveg szinte teljesen egyezik a Kuhač-gyűjtemény 1472. dalának két változatával, pontosabban ez lehetne a harmadik szöveg, amely az ott közölt melódiára énekelhető. Radics valószínűleg egy helyi változatot vett alapul, ezért a dal végén „Belgrád vára és egész Varadin” helyett a „fél Szerémség és Pétervárad” szerepel. Kuhač szlavóniai dallamát minden sor megismétlésével énekeltek, legalábbis erre utal a kotta. A szöveg tagolása már Radicstól ered, az eredeti közlésben nincsenek különálló részek, csak a tördelés miatt.

Dojcsin Péter.

Borozgatott Dojcsin Péter

A váradi bán;

Száz aranyat költött ő el

Egy nap mulatván —

Rádásul ment szögyszin lova

S arany buzogány!

Korholta őt e föld ura

Jó Mátyás király:

»Istenemre, Dojcsin Péter

Te váradi bán

Hogy költöttél száz aranyat

Egy nap mulatván?

Hogyan ment rá szögyszin lovad

S arany buzogány?«

Visszafelel Dojcsin Péter,

A váradi bán:

»Istenemre, földünk ura,

«Jó Mátyás király, —

Ha te innád azt a jó bort,

Melyet iszom én,

Ölelnéd a kocsmárosnét,

Kit ölelek én,

Beinnád a széles Pestet,

Egész Budavárt,

Rádásul fél Szerémet

S Péterváradát.«

A másik fordítás Szekulics szerint a Vraz-féle gyűjteményben megjelent válto-

78 SZEKULICS Géza, „Dóczi Péter délszláv költészetben”, *Századok* 45 (1912): 718-719. Az eredeti fordítás megjelent Radics verseskötetében (ez hozzáférhető): *Tarkaságok*, RADICS György versei (Zombor: Bittermann N. Ny., 1881), 62.

zat alapján készülhetett,⁷⁹ azonban összehasonlítva a fordítást az eredetijének tartott szöveggel, világossá válik, hogy Szekulics tévedett, az alábbi fordítás eredetije Kukuljević gyűjteményében jelent meg először (1847, 227), melyet Kuhač az 1473-b. szám alatt közöl, változatként. A Vraz-féle gyűjtésben egyrészt nem Tucipeter, hanem Lucipeter a bán neve, másrészt a szövegben is számos eltérés van. Mivel az eredeti szöveg is rendelkezésre áll, Radics fordítása mellé téve rögtön látszik a teljes egyezés, és – tegyük hozzá – a szövegű fordítás.

Tucipeter bán és Mátyás király.

Zrasla mi je vinska rozgva, / Lepa zelena. Na njoj zraslo sladko vince, / Lepo čerleno.	Kivirult a szőlővessző, / Zöld a levele; Termett rajta piros bogyó, / Édes a leve,
Njega toči krčmarica, / Lepa Katica. Njega pije Tucipeter, / Varadinski ban.	Méri azt a kocsmárosné, / A szép Katicza; Tucipeter váradi bán / Az, a ki issza.
Njega kara kral Matiaš, / Zemlje gospodar. Ne karaj me kral Matiaš, / Zemlje gospodar!	Őt korholja Mátyás király, / E földnek ura. »Ne korholj te, Mátyás király / E földnek ura!
Da bi videl krčmaricu, / Lepu Katicu, Ti bi zapil Pešta grada, / I pol Budima,	Ha látnád a kocsmárosnét, / A szép Katiczát, Beinnád a Pest városát, / Be a fél Budát!
Ti bi zapil vrana konja, / Srebrom kovana, I to nehi bilo dosta / Se na jedàn dan.	Beinnád a szög szín lovat, / Ezüst patkoltat, S mind nem lenne elegendő / Ez egy nap alatt.«
Kukuljević 1847. 227.	Radics György fordítása

Többen említik Endrődi Sándor átiratát („horvát monda után”), amely első ízben minden kommentár nélkül a „Szépirodalmi napi közlöny”-ként aposztrofált *Fővárosi Lapok* 1883. szeptember 8-ai számában jelent meg:⁸⁰

A váradi bán.

(Horvát monda után.)

Borozgatott Dojcsin Péter, A váradi bán : »Hejje, hujja ! Dinom-dánom ! Száz aranyért, úgy se' bánom ! Menjen még rá buzogányom S szög szín paripám !« Visszafelel Dojcsin Péter,	Mátyás király korholgatta A váradi bánt: »Iszik más is bőven, sokat, Még sem költ el egy nap alatt Száz aranyat, szög szín lovat S drága buzogányt!«
---	---

79 SZEKULICS, „Dóczy Péter...”, 718-719.

80 *Fővárosi Lapok* 20, 210 (1883).

A váradi bán:
»Szentül úgy van, jó királyom,
Száz aranyom soh'se látom,
Elittam a buzogányom
S szögszín paripám —

De ha te is azt a jó bort
Innád, amit én,
S ölelne a csárdás lánya:
Fölmenne rá Buda vára.
Pétervárad, Pest rónája,
Meg a fél Szerém!«

Asbóth János, liberális ellenzéki politikus, majd kormányzati alkalmazott, 1882–1884 között Kállay Béni pénzügyminiszter megbízásából és társaságában több alkalommal utazott Bosznia-Hercegovinába, elsősorban politikai célból. Utazásairól kétkötetes útirajzban is beszámolt.⁸¹ Tulajdonképpen az alkalmazott antropológia előfutárának is tekinthetjük Asbóthot, aki érzékeny figyelemmel, nagy empátiával igyekezett megismerni a bosnyák társadalom minden rétegét. A szintén államhivatalnok, majd szarajevói múzeumigazgató, Kosta Hörmann hatására – aki többek között feladatának érezte a bosnyák népköltészet gyűjtését is⁸² – Asbóth lejegyezte az utazása közben hallott népdalokat is, melyekből könyvének *Szarajevói világ* című fejezetében összesen 21 mohamedán, szerb és horvát (szerelmi) dalt közöl magyar fordításban,⁸³ köztük a *Doitsin Petár* cíművel.⁸⁴ A magyar szöveg alapján a Karadžić-féle alaptípusról van szó, amelynek egy nagyon közeli változatát jegyezte le Asbóth:

DOITSIN PETÁR

Nagyot iszik Doitsin Petár
Varadinnak vitéz bánja.
Darab aranyt három százat
Elszik egy éjszakára,
El aranyos buzogányát
A fekete lovát rája.
Szidja ötlet Mátyás király,
Az országnak nagy királya:
„Hogy az Isten bár megverne,

81 ASBÓTH János, *Bosznia és Hercegovina (Úti rajzok és tanulmányok)* I–II. (Budapest: 1887). Asbóthot nemcsak a megismerés vágya hajtotta; meggyőződése volt, hogy a nép közelebbi megismerésével a Bosznia-Hercegovina felé terjeszkedő Monarchia számára a kormányzást megkönnyítő információkkal szolgálhat a régió lakosságáról.

82 KOSTA HÖRMANN, *Narodne pjesme Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini* I–II. (Sarajevo: 1888–1889), <https://www.scribd.com/document/88960538/Narodne-pjesme-Muslimana-u-Bosni-i-Hercegovini-knjiga-1-Kosta-Hormann-1976>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

83 Asbóth népdalgyűjtő tevékenységéről bővebben: BORI Imre, „Asbóth János boszniai népköltészeti gyűjtése és a boszniai irodalom történetének vázlata”, *A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei* 11, 28 (1979): 5–16, 10–11.

84 ASBÓTH, *Bosznia...*, 199–200.

Varadinnak vitéz bánja!
Darab aranyt három százat
Eliszol egy éjszakára;
Mért iszod el buzogányod,
A lovadat is reája?”
„Ne szidj király, Mátyás király,
Az országnak nagy királya!
Hej ha velem ittál volna,
Ittál volna a korcsmában,
Csaplárosnét megcsókolnád,
Hogy magam is megcsókoltam:
Elinnád a pesti pusztát
Ráadásul Budim várát.”

Ezen a ponton egy időre megszakad a dal újabb magyar fordításainak sora. A magyar hősökről – köztük Dóczyról – szóló délszláv népköltészet a XIX-XX. század fordulója körül elsősorban a Balkánra irányuló politika kapcsán, az évszázados történelmi kapocs egyik fő bizonyítékaként kerül szóba,⁸⁵ majd az 1910-es években néhány tanulmány erejéig újra terítékre kerülnek a téma történeti, irodalom- és folklórtörténeti vonatkozásai is. Szegedi Rezső az *Ethnographia* hasábjain 1911-1919 között több tanulmányban értekezik a horvát népköltészet magyar vonatkozásairól egy-egy szüzsé, vagy például a rigómezei hősének-ciklus magyar vonatkozásairól, illetve az annak kapcsán kialakult szerb és horvát nézetkülönbségekről.⁸⁶ Szekulics Géza a *Századok*ban kifejezetten Dóczy Péter délszláv költészetben betöltött szerepével foglalkozik rövid tanulmányában – kitérve a kor irodalmi feldolgozásaira, s a két Radics-féle fordítást is idézi.⁸⁷

Jung Károly hívta fel a figyelmet a szerb Stefanović Svetislav 1930-as években írt tanulmányaira, melyekben a szerb népköltészet magyar vonatkozásait részletesen vizsgálja, beleértve a Dóczyval és Mátyás királlyal kapcsolatos epikus hagyományt is.⁸⁸

85 POZNAJ Jolán, *Magyarok és a Balkán-szlávok: Történelmi, földrajzi, jogi, nyelvtudományi és statisztikai tanulmány* (Pancsova: Kirchner ny. [...], 1903), 6, 51, 52, 54. A lapok balkáni politikát elemző cikkeiben sokan hivatkoznak PoznaJ a délszláv népköltészet magyar hőseit említő passzusaira, pl. HAVASS Rezső, „Feladataink a Balkánon”, *Magyar Ipar* 34, 20. sz. (1913): 518-523, 519.

86 Témánkhoz leginkább kapcsolódik: SZEGEDI Rezső, „Hunyadi János rigómezei csatája a régi horvát népköltészetben 1-3.”, *Ethnographia* 23 (1912): 1-15, 65-78, 144-154; SZEGEDI Rezső, „Téves felfogás a régi horvát énekek rigómezei ciklusáról”, *Ethnographia* 24 (1913): 276-283.

87 SZEKULICS, „Dóczy Péter...”, 717-721.

88 JUNG Károly, „Egy szerb Madách-fordító elfelejtett magyar-délszláv kapcsolattörténeti kutatásai: Svetislav Stefanovic és magyar kötődései, I-II.”, *Híd* 73, 9. sz. (2009): 42-68 és 10. sz. (2009): 49-79; Svetislav STEFANOVIĆ, „Nekoji podaci iz mađarske literature za datiranje

1939-ben közzétett magyar–délsláv kapcsolattörténeti tanulmányában Stefanović hosszan kitér Dóczy Péter névváltozataira a délsláv népköltészetben, valamint a *Mátyás király és Dojcsin Petár* ének versformájáról és tartalmi jegyeiről is értekezik.⁸⁹

A délsláv népköltészet műfordításainak sorát Csuka Zoltán folytatta 1946-ban „Vuk Szteván Karadzics eredeti népdalgyűjtéséből” válogatott, kötetnyi epikus énekekkel, melyek között nem szerepel a *Dojcsin Petár és Mátyás király*. Mégis fontosnak tartottam megemlíteni őt, mivel az egyik legjelentősebb fordítója a délsláv irodalomnak, másrészt még a vérzivataros időkben is hitt abban, hogy a népköltészetben megtalált testvéri lelkület felülírhatja az elmérgesedett szerb–magyar viszonyt.⁹⁰

Nagy László már 1948-tól érdeklődött a szomszéd, illetve a szláv népek, különösen a bolgárok népköltészete iránt. 1953-ban jelent meg – bolgár népdalokból és népballadákából szerkesztett – első fordításkötete, melyben *Péter bán és Mátyás király* címmel közli dalunkat, forrásmegjelölés nélkül.⁹¹ A szófiai akadémiai intézet könyvtárában sikerült megtalálni a dal Ohridban lejegyzett eredetijét, amely Sapkarjev gyűjteményében jelent meg.⁹² Így az alábbiakban Nagy László fordítása mellé az eredeti szöveget is beillesztettem. A fordítás nem mindenhol követi szó szerint az eredetit: például háromszáz dukát helyett „aranyait” issza el, Várad (bel)városa helyett Várad piacán, és míg az eredeti szövegben csak a sorvégi azonos szavak rímelnek, addig a fordító mintha törekedne rá, hogy rímes sorokat képezzen a magyar változatban. Nagy László fordításában az eredeti hosszú sorokat kettébontja (itt a fordításbeli sortöréseket / jellel jelöltem).

naše narodne poezije (Igrici – Pesma o opsadi Šapca 1475/6 – Tinodijeva kronika 1554)”, *Prilozi proučavanju narodne poezije* 4, 1. sz. (1937): 27–36.

89 Svetislav STEFANOVIĆ, „Dva događaja ugarske istorije u našoj narodnoj poeziji (1. Bitka kod Varne, 2. Opsada Šapca)”, *Prilozi proučavanju narodne poezije* 6, 1. sz. (1939): 35–44.

90 *Délsláv népballadák*, ford. CSUKA Zoltán (Budapest: Faust, 1946). A sors fintora, hogy Csuka 1950-től öt évig ült börtönben (tizenöt évre ítélték) jugoszláv kapcsolatai miatt.

91 *Szablyák és citerák: Bolgár népdalok és népballadák*, ford. NAGY László (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1953), 50. A dal bekerült az 1960-as nagy antológiába is: *Sólymok vére: A bolgár népköltés antológiája*, ford., vál., utószó NAGY László (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1960), 195.

92 *Петър бан и крал Матей* cím alatt lásd Кузман Шапкарев, *Сборник от български народни умотворения*, Част Първа Отд. III, Кн. III. (София: 1891), https://liternet.bg/folklor/sbornici/shapkarev_1/337.htm, hozzáférés: 2018. 12. 10.

Петър бан и крал Матея

Петер бан ми вино пиет от Варадин град.
Шчо ми попил триста дукат све во еден ден,
ми заложил вранца коня со злат боздуган.
Та ми дочул крал Матея, земски господар:
- Хай ти, Петре, Петер бане, от Варадин град!
Зашчо попи триста дукат све во еден ден
и заложил вранца коня со злат боздуган?
- Хай ти, кралю, крал Матея, земски господар!
Да я видиш крѣчмарица, Варадин би дал;
а пѣк чаша да ти дадит, и Земун би дал;
да ти седнит на колено, и Будин би дал;
да ти сегнит во пауза, сва земя би дал;
да ти легнит во постеля, и душа би дал!

Ohrid, Makedónia
Шапкарев 2, (1969), № 337.

Péter bán és Mátyás király

Péter bán a bort nyalkalta / Várad piacán.
Aranyait egy nap alatt / Elitta a bán.
Zálog gyanánt elveszített / Lovat, buzogányt.
Megérkezett Mátyás király, / Magas uraság:
- Aj, Péter bán, Várad ura, / Mért e multság?
Mért iszod el egy nap alatt / Kamrád aranyát?
Zálog gyanánt mért veszítesz / Lovat, buzogányt?
- Hej, királyom, Mátyás király, / Magas uraság!
Csaplárosné látásáért / Váradot adnád,
Kezéből, ha bort kaphatnál, / Zimonyt is adnád,
Térdeden, ha ringathatnád, / Budavárt adnád.
Kebelét, ha illethetnéd, / Országod adnád,
Agyába, ha ledőlhetnél, / Lelkedet adnád!

Nagy László fordítása

Kiss Károly 1956-ban megjelent *Zrínyi énekek és Hunyadi énekek* című, szerb-horvát, szlovén, bolgár, makedón és román történelmi énekeket, balladákat és népdalokat tartalmazó antológiák után, 1957-ben adta ki *A koszovói lányka* című harmadik fordításkötetét szerb-horvát hősi énekekkel, románcokkal és balladákkal, Vujicsics Sztoján értő válogatásában és jegyzetelésével. A Mátyás királlyá választását megénekelő két epikus ének mellett a kötetben ott találjuk a *Dojcsin Petár és Mátyás király* cím alatt szereplő, Karadžić gyűjteményéből származó dal fordítását is.⁹³

Vujicsics Sztojánnak nagy szerepe volt abban, hogy költőink, műfordítóink a legértékesebb, és magyar szempontból a legérdekesebb délszláv népköltészeti alkotásokat eljuttathassák a magyar közönséghez. Kiss három kötetét követően Nagy László *Babérfák* című délszláv népköltészeti antológiájában közreadott fordításokhoz is ő válogatta az anyagot, melyhez jegyzeteket írt és képanyagot is összeállított.⁹⁴ Lőkös István recenziójában a következőképpen méltatja Nagy László műfordítói teljesítményét:

Nagy László nem alkalmi tolmácsnak szegődött. A jelen kötet közreadását éppen két évtizedes tájékozódás, a délszláv népi kultúrában való szüntelen elmélyülés előzte meg. a legkülönbözőbb hangulatokat hordozó versek [...] mindig oly természetesen hatnak, mintha egy szerb guszlár képzelt vagy valóságos előadásában hallanánk. Nemcsak egyszerűen szövegeket kapunk, hanem minden eredeti mögöttes értéket is! Ami csak az igazan nagy művek sajátja.⁹⁵

93 Kiss, *A koszovói lányka...*, 183. A fordítást a Karadžić-féle szöveg mellett helyeztem el.

94 *Babérfák: Délszláv népköltészet*, ford. NAGY László, kiad. VUJICSICS D. Sztoján (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1969), 322.

95 Lőkös István, „Nagy László: Babérfák”, *Kritika* 7, 9. sz. (1969): 48–51.

A *Dojcsin Petár és Mátyás király* című dal Nagy László féle-fordítása egyébként 1968-ban jelent meg először nyomtatásban a *Darázskirály* című nagy műfordítás-kötetben,⁹⁶ s a *Babérfákat* követően még számos további kötetbe bekerült. A fordítás eredetijének forrását nem nevezi meg a kötet, de ránézésre azonosítható, hogy a Karadžić-féle szöveg lehetett az.⁹⁷

Dojcsin Petár és Mátyás király

Issza a bort Dojcsin Petár, varadini bán.
Egy nap alatt háromszáz pénzt eliszik a bán.
Odavan a fekete ló, arany buzogány.
Pirongatja Mátyás király országnak ura:
„Istenedet, Dojcsin Petár, varadini bán,
Egy nap alatt háromszáz pénzt, ha eliszol, bán,
Miért rá a fekete ló, arany buzogány?”
Visszafelel Dojcsin Petár, varadini bán:
„Ne pirongass, Mátyás király, országnak ura,
Ahol ittam, az ivóba, mennél csak oda.
Tüzelne a kocsmárosné csókja meg bora,
Veszve volna hamarosan egész Pest-Buda.

Interpretációk, feldolgozások, előadási alkalmak

A *Dojcsin Petar*-dal ismertségét és közkedveltségét már a szöveg, illetve a fordítások fentiekben idézett megjelenései is bizonyítják. Emellett érdemes arra is felfigyelnünk, hogy milyen interpretációkban, feldolgozásokban kerül elő maga a dal vagy a szüzsé. Az alábbiakban nagyjából az időrendet követve tekintem át a feldolgozásokat és az ismert előadási alkalmakat. E mozaikos fejezet végén felsorolásszerűen azokat a XX-XXI. századi előadókat is számba veszem, akiknek felvételei az interneten is elérhetők, így fogalmat alkothatunk arról, hogyan szól ma különböző nyelveken, dallamokon és stílusokban ez a több évszázados dal.

A dal feldolgozásai sorában elsőként kell említenünk a szerbek egyik első és nagyra tartott nemzeti zeneszerzőjét, Kornelije Stankovićot, aki 1851-től bécsi tanulmányai által inspirálódva sorra jelentette meg közismert szerb népdalok zongorára, zongorakíséretes szólóénekekre és női/férfikarra írt feldolgozásait a

96 NAGY László, *Darázskirály: Válogatott műfordítások (1958–1968)* (Budapest: Magvető Kiadó, 1968), 428.

97 KARADŽIĆ 1841, I. 633. sz.

Szerb népdalok (Српске народне песме) című füzeteiben.⁹⁸ Stanković maga is gyűjtött népdalt 1861 és 1863 között Szerbia több pontján (például Szabácson, Loznicán, Kragujevácon). A szerb kórusmozgalom megalapítója, szervezője volt, emellett maga is koncertezett, hazájában és külföldön is nagy sikerrel. A *Dojčin Petar*-dal feldolgozását előszeretettel tűzték műsorukra az országszer- te megalakult dalárdák. Mariana Kokanović a *Bosanska Vila* című kulturális lap nyomán említi a bosznia-hercegovinai Alsó-Tuzla szerb ortodox egyházi közösségének kimagaslóan színvonalas kórustársaságát, amelynek Mitrovdan (Szent Dömötör napja, október 26.) alkalmából szervezett jótékonysági koncertjének műsorán Stanković *Dojčin Petar* feldolgozását is előadták, harmóniumkísérettel.⁹⁹

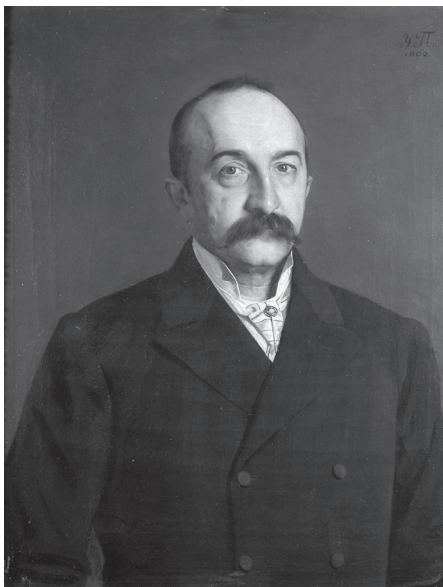
A Törökkanizsán született szerb Milan Savić (1845–1930) nagy műveltségű író, kritikus, Goethe *Faustjának* szerb fordítója, 1896–1911 között Újvidéken a Matica Srpska elnöke volt. *Dojčin Petar* című drámai költeményét a *Vino pije Dojčin Petar varadinski ban* (Bort iszik Dojcin Petar péterváradi bán) szerb változata alapján írta. A darab főszereplői Dóczy Péter, Mátyás király és Janus Pannonius. „A drámai költemény igen rokonszenvesen ír szereplőiről, különösen Mátyás királyról. A darabot – mely a dunamelléki népek együttműködésének szellemében íródott, s melyben Mátyás szemére veti Janus Pannoniusnak, hogy miért nem ír magyar nyelven – az újvidéki szerb színház a múlt század kilencvenes éveiben sikeresen adta elő” – foglalja össze Margalits Hranilović ismertetését.¹⁰⁰ A szerb színházi lexikon szerint az újvidéki Matica Srpska kiadónál megjelent háromfelvonásos drámai költeményt Jovan Hranilović rendezésében 1900-ban mutatták be az újvidéki színházban.¹⁰¹

98 A hét füzet kiadási évei: 1851, 1853, 1854, 1858, 1859, 1862, 1863. Dalunk az 1858-ban kiadott füzetben szerepel: *Српске народне песме, удешене за певањ и фортепиано одъ Корнелия Станковица*, chez Gustav Albrecht (Vienne: 1858).

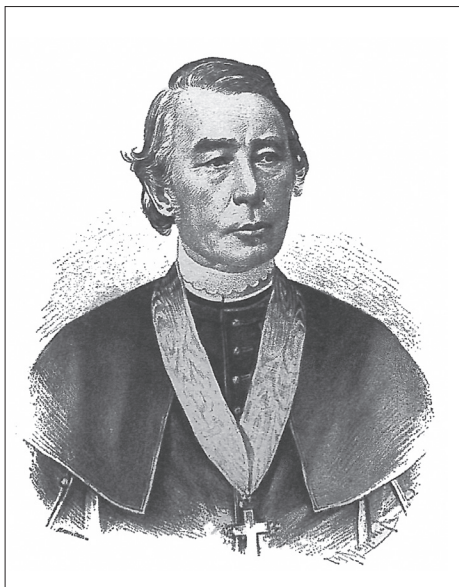
99 *Bosanska Vila* 1903. 20. Az osztrák–magyar megszállás alatt (1878–1918) a boszniai-hercegovinai régióban a polgári kultúra erősödése, s ezzel együtt a kulturális tevékenység fejlődése következett be, melynek része volt az 1885 és 1914 között megjelenő *Bosanska Vila* című kulturális folyóirat is. Kokanović tanulmánya: Маријана Коканович, „О музичи часопису Босанска Вила”, in *Зборник Матице Српске за Сценске Уметности и Музику*, гп. уред. Божидар Ковачек, 103–116 (Нови Сад: Матица Српска, 2004), 107.

100 MARGALITS Ede, *Szerb történelmi repertórium*, 1. kötet (Budapest: MTA, 1918), 492. (699. sz.)

101 A szerb nemzeti színházi enciklopédia *Szávics Milán* címszava alapján (Енциклопедија српског народног позоришта; <https://www.snp.org.rs/enciklopedija/?p=15332>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

Milan Savić

Ilija Okrugić
(Theodor Mayerhofer 1890 körül
készített portréja)

Savić és Hranilović baráti köréhez tartozott Ilija Okrugić (1827–1897), katolikus pap, majd pétervárad apát, akinek Dóczy Péterről szóló, kéziratban maradt eposzáról, s az ennek nyomán írt színdarabjáról és először legjobb barátja, hagyatékának gondozója, Hranilović írt először. A horvát Okrugić a szerbek körében is kedvelt költő és drámaíró volt, akinek színdarabjait sűrűn játszották a szerb színházakban. A *Dojčin Petrova ljubav* (*Dóczy Péter szerelme*) című, 1881-ben írt drámájában Okrugić „Dóczy Pétert horvát nemzeti hőssé teszi, aki Mátyás korholó szavaira kiönti lelke minden fájdalját s megmutatja neki, hogy a »szerémi bor« szeretete, a »fruskagóriai« leányok társaságának keresése korántsem korholásra méltó bűn s szemére lobbantja Mátyásnak sokkal nagyobb bűneit”.¹⁰² Drámáját a belgrádi színházban szerette volna bemutatni, de barátja, Milorad Šapčanin, akinek a szöveggönyvet elküldte, még a darab színrevitele előtt meghalt, s a kézirat elveszett.¹⁰³ Okrugić *Obrana Dojčin Petra, varadinskog bana* (*Dóczy Péter, váradi bán védelme*) című (860, rímes nyolc szótagú sorokban írt) elbeszélő költeménye

102 Hranilović ismertetését SEKULICS „Dóczy Péter...”, 720–721 idézi. Az idézett mű sajnos nem hozzáférhető, viszont Ivana Andrić Penava terjedelmes tanulmányában Okrugić (a Matica Srpska birtokába került) 120 tételből álló teljes hagyatékát és életművét részletesen elemzi. Ivana Andrić PENAVA, „Ilija Okrugić Srijemac – hrvatski preporoditelj u Srijemu”, *Godišnjak za znanstvena istraživanja* (2014): 61–112.

103 Okrugić drámáinak saját kézírásával írt piszkozatait – így a *Dojčin Petarét* is – a Matica Srpska kézirtárában őrzik. Uo., 73, 103.

ugyancsak kéziratban maradt, csak a szerző halála után, 1906-ban jelent meg belőle néhány szemelvény a pétervárad *Fruskagorában*.

Az 1930-as években Stanislav Prepek lejegyzett néhány dalt azok közül, amelyek Ilija Okrugic színházi darabjaiban szerepeltek. A dalok között van a *Dojčin Petar vino pije* című dal is.¹⁰⁴

Az 1872-ben, Ljubljánában, a szlovén népzenei örökség felkutatására és megőrzésére, valamint a nemzeti zene népszerűsítésére alapított Glasbena Matica előadóművészei koncertjeiken rendszeresen műsorra tűztek népdalfeldolgozókat is. A Glasbena Matica 1927. április 11-ei koncertjének igényes (a dalok szövegeit is tartalmazó) műsorfüzetéből tudhatjuk, hogy a kórus – Zinka Vilfan-Kunc szólista és Božidar Kunc zongorista közreműködésével, Matej Hubad vezényletével a Hotel Union nagytermében – különböző szláv népek (szlovén, szerb, orosz, bosnyák) dalait adta elő. A kétrészes műsorban szólóénekek, férfi- és vegyeskar váltotta egymást. A férfikar Josip Suk, cseh zeneszerző (Dvořák veje) feldolgozásában adta elő a *Dojčin Petar Ban Varadinski i kralj Matijaš* című szerb népdalt (KÉP). Suk feldolgozása Vuk szövegének Siegfried Kapper-féle német nyelvű fordításából cseh nyelvre fordított szövegre íródott. Dallama egyáltalán nem hasonlít a Stanković zongorakíséretes dalára.¹⁰⁵ Azt már sohasem tudjuk meg, hogy a ljubljánai kórus vajon cseh vagy szerb szöveggel énekelte a művet, mindenesetre a műsorfüzetbe ez utóbbi nyelven került be.

GLASBENA MATICA
V LJUBLJANI

V ponedeljek,
dne 11. aprila 1927

KONCERT

pevskega zboru Glasbene Matice
v Ljubljani

SODELUJETA:
ga. ZINKA VILFAN-KUNC (sopran)
in g. BOŽIDAR KUNC (klavir)

Zborovodja: Matej Hubad

Začetek ob 20. uri
Dvorana hotela Union

Josip Suk: Dojčin Petar i kralj Matijaš
Srbska narodna.

Vino pije Dojčin Petar varadinski ban; popio je sto dukata sve na jedan dan, jošte k tome konja vranca, zlatan buzdovan. Kori njega kralj Matijaš, zemlje gospodar. «Bog t'ubio, Dojčin Petar, varadinski ban! Popio s'mi sto dukata sve na jedan dan,	jošte k tome konja vranca, zlatan buzdovan!> Veli njemu Dojčin Petar varadinski ban: «Ne kori me, kralj Matijaš, zemlje gospodar! Da ti piješ ono vince, što no pijem ja, da ti ljubiš onu ljubu, što no ljubim ja, popio bi ravnu Peštu i još Budim-grad!>
---	--

Részlet a Glasbena Matica 1927-es koncertjének műsorfüzetéből

104 Uo., 83. Sajnos a lejegyzést egyelőre nem sikerült megtalálnom.

105 A dal Josef Suk *4 Dal férfikarra* című kórusművének első tétele (Op. 18: No. 1, *Bán Varaždinský A Král Matiaš*). A kórusmű meghallgatható: <http://mp3-red.co/42551030/josef-veselka-prague-philharmonic-choir-prague-philharmonic-choir-josef-veselka-4-songs-for-male-chorus-op-18-no-1-ban-varazdinsky-a-kral-matias.html>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

szülőhelyére (lásd ott). Az 1960-as évekre enyhült a helyzet, illetve a *Nyílik a rózsa*, majd a *Röpülj páva* című televíziós vetélkedők nyomán sorra alakultak a nemzetiségi hagyományörző csoportok is. Rádity Milán idős korára a lokális

A gramofonlemezek megjelenésével a nemzeti hangfelvételi kiadók lemezein a népdalfeldolgozásokat már kiváló énekesek előadásában hallgathatta a nagyközönség. A kedvelt zenekarok egyike volt Stojan Dimitrijević Zaječarac együttese, amelynek több lemeze is készült az Odeon, valamint a Homocord hangfelvételi kiadónál az 1920-as évek körül.¹⁰⁶ Talán a legelső hangfelvétele dalunknak a Homocord 78-as fordulatszámú gramofonlemezén Stojan Dimitrijević Zaječarac zenekari kíséretével D. Plavšić előadásában hallható.¹⁰⁷

Bár az 1920-as évektől az 1960-es évekig valószínűleg továbbra is számos helyen és módon szólalt meg a dal, erről az időszakról egyelőre nem sikerült konkrét adatokat találnom. Az biztos, hogy a második világháború, majd a kommunista hatalom idején a magyarországi délszláv nemzetiségi kultúra ápolásának a Jugoszláviával elmérgesedett viszony nem igazán kedvezett. Csuka Zoltán és Kiss Károly, akik ebben az időszakban jelentették meg délszláv népköltészeti fordításait, „államellenes tevékenység” miatt például évekig ültek börtönben. A deszki szerbek közül is sok embert meghurcoltak, köztük Rádity Milánt is (öt ráadásul kuláknak is nyilvánítva), aki évekig nem térhetett haza

106 A különböző korabeli lemezkatalógusokban Zaječarac zenekarának összesen nyolc további felvételéről vannak adatok.

107 Homocord Se. 4-0304. A felvételt a Szerb Nemzeti Könyvtárban digitalizálták, és online hozzáférhetővé tették. A digitalizálás során véletlenül felcserélték a lemez két oldalát, így a *Вино није Дојчин Петар* dalnál a *Тамо доле Цариграду граду* címet tüntették fel (és fordítva). Az alábbi linkre, majd a lejátszásra kattintva rögtön kiderül, hogy ez a keresett felvétel. http://www.digitalna.nb.rs/sf/NBS/Zvucni_zapisi/virtuelna_brazda/Homocord/D_2_369_1#dcId=1547148727760&p=1, hozzáférés: 2018. 12. 10.

rendezvények, sőt országos folklórfesztiválok rendszeres fellépője lett.¹⁰⁸ Bátyán a majdnem feledésbe merült „balladát” a helyi Rozmaring népdalkör szólistája, Szarvas Lajosné Tamaskó Teréz gyakran adta elő szereplései alkalmával.¹⁰⁹

A *Röpülj páva* műsorvezetőjeként az egész országot megénekeltető Vass Lajos karnagy-zeneszerző fő művét, a *Mathias Rex* oratóriumot 1972-ben mutatta be a miskolci szimfonikusokkal a diósgyőri várban, majd az általa vezetett Vasas Kórusal – a Hunyadi János Zenei Általános Iskola Gyermekkara és az I. István Gimnázium Szimfonikus Zenekara közreműködésével – a Zeneakadémia Nagytermében. 1990-ben, Mátyás király halálának 500. évfordulóján Vass Lajos kórusa újra a diósgyőri várban, a Miskolci Nyár keretében mutatta be a művet, majd a fővárosban, a Mátyás-templomban. Keszi Imre a kritikájában említi, hogy a műben népdal és ballada is megszólal, ami rendjén való, hiszen ha szerbek is énekelnek Dojcsin Petárról és Mátyás királyról, mért ne tehetnénk ezt mi is.¹¹⁰ Az említett kritikából nem teljesen egyértelmű, de a mű – időközben szerencsésen előkerült – szöveggönyvéből kiderül, hogy a 28 tételből álló kompozíció X. tételként a kar előadásában hangzott el a Karadžić-féle dal, Nagy László fordításban.¹¹¹

Áttekintésem végén tanulságosnak vélem, ha a legutóbbi évtizedek feldolgozásait is számba veszem, legalábbis azokat, melyek az interneten elérhetők. Természetesen ezt semmiképp nem tekinthetjük reprezentatív válogatásnak, ám a néhány bemutatott példa adalékul szolgálhat ahhoz, miként él a dal napjainkban. Megfigyelésem szerint a mai interpretációkban általános tendencia a szöveg egyszerűsödése, és előadónként egy-egy szövegváltozat rögzülése.

A zombori bunyevác családban született, ma Szabadkán élő Zvonko Bogdan a leghíresebb népdalénekesek egyike a volt Jugoszlávia területén. Egy személyben képviselője és előadója szűkebb szülőföldje, a Vajdaság bunyevác, szerb, horvát és magyar népzenei hagyományainak, emellett népies stílusú saját szerzeményei is vannak. Híres zenekarokkal – pl. Balázs Janika tamburazenekarával vagy Lakatos Sándor cigányzenekarával – több nagylemezt vett fel. Legendás „sztárfellépője” a legnagyobb jugoszláviai (és külföldi) folklórfesztiváloknak, köztük a petrovaradini várban rendezett nagy tamburafesztiválnak. A délszláv háborút követően több horvát hazafias dalt is szerzett, melyek révén a horvátok is a saját nemzeti énekesüknek tekintik. Bogdan egyik nagy slágere a *Vino pije Dojčin Petar*, amelynek három versszakból álló szövege a helyi változatokat végleg kiszorította sokak emlékezetéből.

108 BERKES, „Egy hajóvontató...”

109 FEHÉR, „Mátyás király...”

110 KESZI Imre, „Mátyás király új krónikájáról”, *Film – Színház – Muzsika*, 16, 22. sz. (1972): 10–11.

111 VASS Lajos, *Mathias rex: Oratórium szólóhangokra, narrátorokra, vegyeskarra, gyermekkarra és szimfonikus zenekarra*, szöveggönyv (Miskolc: Miskolci Művészeti és Propaganda Iroda, 1971). Vass Lajos az ősbemutató nézőinek kiosztott szöveggönyv segítségével a XVI. tételben szokásához híven a közönséget is megénekellette.

Vino pije Dojčin Petar, Varadinski ban
Popio je sto dukata sve za jedan dan

Grdio ga kralj Matija, zemlji gospodar
Što ti popi sto dukata sve za jedan dan

Da ti ljubiš ono zlato koje ljubim ja
Popio bi celu Peštu i sav Budim grad¹¹²

Safet Isović (1936–2007) muzulmán bosnyák családban született énekes, a boszniai hagyományos zene (*sevdalinka*) egyik legjelentősebb és legnépszerűbb előadója volt. A Belgrádi Rádió és Televízió stúdiójában Žark Josipović Škule zenekarának kíséretével rögzített *Propio se Dujcin Petar* az 1968-ban megjelent *Ako Hoće, Hoće* című kislemezen hangzik el, mint eredeti népdal.¹¹³ Szövege ugyancsak a végletekig leegyszerűsített, amelyért az előadás virtuozitása kárpótolja a hallgatót. Bogdan vajdasági verziójához képest néhány aprónak tűnő, de mégis lényeges eltérés is van a szövegben: itt nem egyszerűen bort iszik („vino pije”), hanem részegre issza („propio”) magát a bán, kinek neve Dojčin helyett itt Dujcin. Bogdannál a király tesz szemrehányást, míg Isovićnál a bán kéri őt, hogy ne szidja.

Propio se Dujcin Petar Varadinski ban
i on propi sto dukata sve za jedan dan

Njega karaj knez Matija zemlje gospodar
sto ti propi sto dukata sve za jedan dan

Da ti ljubiš ono zlato koje ljubim ja
propio bi cijelu Pestu i sav Budim grad

Safet Isović nagy hatású előadóművész volt, akinek az énekesek fiatalabb generációiban is számos követője akadt. Az 1951-ben, a szerb–román–bolgár hármashatár (Negotin Krajina) közelében, Jasenica faluban született Boris Stanojević énekes pályája fiatalkori betegsége miatt csak az ezredfordulót követően indult el: az egyik szerb tv-csatorna *Soha nem késő* című műsorában tűnt fel, és ma a televíziós népzenei (nálunk inkább „mulatósnak” mondanánk)

112 Zvonko Bogdan tamburazenekari kísérettel éneklő a dalt: <https://youtu.be/GLWKAJTEuHU>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

113 PGP RTB. A felvétel később más lemezre is felkerült, például 1974-ben a *Safet* című korongra. 2012-ben a Croatia Recordsnál megjelent *Najveći Hitovi* (Legnagyobb slágerek) címmel megjelent CD-re is beválogatták az 1968-as felvételt (CD 5991465), vö. <https://youtu.be/hbOZPxZ6rM4>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

műsorok ünnepelt sztárja. Akárcsak példaképe Safet Isović, ő is előnyben részesíti a sevdalinke stílust. 2013. december 27-én a Negotin Kulturális Központban nagyszabású újévi koncertet adott a Szerb Kulturális Örökség-díjas, Szerbia legkiválóbb zenészeiből álló Balkan Eastern együttessel. Az előadás egyik legnagyobb sikert aratott dala volt a sevdalinke stílusú Dujčin Petar-dal.¹¹⁴ A bosznia-hercegovinai énekesek újabb nemzedékéhez tartozó Fadil Toskić rock- és heavy metal-énekes, aki legnagyobb sikereit az 1980-as években aratta, a könnyűzene mellett erősen kötődött a népzenehez is. Az 1990-es években egy televíziós műsorban is vall erről, majd Omer Pobrić harmonikakíséretével megkapó átéléssel (szintén sevdalinke stílusban) énekl el a *Propijo se Dujcin Petar* című dalt.¹¹⁵

Asim Hodžić a bosznia-hercegoviai Banja Luka-ban élő amatőr zenész. Videofelvételein mohamedán bosnyákok népdalait szólaltatja meg saját sazlija-kíséretével. A *Propio se Dojčin Petar* dalt a Safet Isović által is énekelt dallammal adja elő, de előadásmódja nélkülöz minden színpadi manírt, modorosságot.¹¹⁶ A felvételhez egy komment is érkezett, melyben az üzenetíró idősebb nő köszönetet mond a dalért, amit utoljára 55 évvel azelőtt hallott a nagymamájától.

Az ősi Pastrovići nemzetség után elnevezett montenegrói tengerparti mikrorégió (Budva környéke) kis számú lakosságának zenei hagyományai a térség történelméből következően (velencei albán tartomány, oszmán hódoltsági terület, majd 1815–1918 között Dalmácia Királyságának része) sajátosan alakultak. A montenegrói, szerbiai és boszniai tudományos kutatók irányításával évek óta zajlik Pastrovići szellemi kulturális örökségének dokumentálása. A projekt keretében 2011-ben jelent meg Zlata Marjanović és Zoran Čulafić szerkesztésében a népdalgyűjtés anyagából összeállított CD.¹¹⁷ Az adatközlők énekét stúdióban rögzítették, a Zoran Čulafić által (utólag?) komponált szintetizátorkísérettel, mely elég diszonzánsan hat a falusi férfiak ízes, rusztikus éneke mellett.¹¹⁸ A dalszöveg a teljes párbeszédet tartalmazza, abban különbözik az általános verziótól, hogy Dóczy nem „varadini”, hanem „varasдини” bánként szerepel benne.

Hangszerelését tekintve még „esztrádosabb” stílusban hangzik fel Željko Čeganjacnak, a PGP-RTS (Produkcija gramofonskih ploča Radio televizije

114 <https://youtu.be/ykRmj17bsU0>, hozzáférés: 2018. 12. 10. Ugyanezt a stílust képviseli Mirko Rondovic az RTB egyik szórakoztató műsorában: https://youtu.be/81yNIgp_Za0, hozzáférés: 2018. 12. 10.

115 <https://youtu.be/iBu1LyNZEmA>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

116 <https://youtu.be/B6SpwTiSZ1c>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

117 *Компакт-диск Паштровске пјесме: књига прва*, ур. Злата Марјановић и Зоран Ђулафић (Будва: Будва Концерт и Multimedia Group, 2011). А gyűjtésről szóló tanulmány: Злата Марјановић и Душан Медин, *Зачух вилу у дубраву ће пјесан поје: зборник радова о музичким и музици сродним темама* (Београд: Удружење Паштровића и пријатеља Паштровића у Београду „Дробни пијесак“; Петровац на Мору: НВУ „Бауо“ Друштво за културни развој, 2016).

118 <https://youtu.be/qyDZ4tFN73M>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

Srbije) lemezkiadónál *Zdravica* címmel, 2002-ben megjelent lemezén a dal egy másik dallamváltozata. A borító szerint az M. Vasiljević által lejegyzett *Vino pije Dojčin Petar* című népdalt Željko Čeganjac, az énekes és Laza Ristovski billentyűs dolgozta fel, a felvételen Boban Konunović zenekara is közreműködik.¹¹⁹

Az itt felsorolt, népies műzenei, illetve esztrád stílusú interpretációk mellett napjainkban is hallhatók olyan felvételek, amelyek a XIX. század szerb polgári szalonjainak miliójét igyekeznek felidézni. Branislav Simonović például ilyen felfogásban énekli a Kornelije Stanković-féle változatot.¹²⁰ Tatjana Gerdec Mrđa vajdasági szerb zongoraművész 2011-ben adta ki *Duni vetre sa banatske strane* című szólólemezét, melyen korabeli népszerű dalok és eredeti népzenei felvételek zongoraátiratai szólalnak meg, köztük Stanković híres opusa a *Vino pije Dojčin Petar* című dal is.¹²¹ 2016-ban a Radio Beograd 2 csatornán *Od zlata jabuka: Vinske pesme* című műsorában bordalok és szerb költők borral kapcsolatos versei hangzottak el Dragana Marinković szerkesztésében. Petar Žebeljan műsorvezető a legrégebb szerb bordalok egyikeként konferálta be a *Vino pije Dojčin Petar* ugyancsak a XIX. századot idéző feldolgozását.¹²² Végül, de nem utolsósorban a bevezetőben említett Carmina Danubiana lemezen a Vujicsics által is közölt, Stanković-féle Dojčin Petar-dallam szólal meg Kiss Károly magyar fordításában.¹²³

Záró gondolatok

Az itt bemutatott sokféle adat alapján megállapíthatjuk, hogy a *Vino pije Dojčin Petar* címmel közismertté vált, XV. századi magyar hősokeket szerepeltető, szinte azonos szövegre épülő, de sokféle szöveg- és dallamváltozatban elterjedt szerb/bosnyák/horvát/szlovén dal kivételes karriert futott be, amely évszázadokat ível át, és még ma is tart.

A kutatás további feladata lesz, hogy elvégezze a szövegek és a dallamok összehasonlító elemzését, s felvázolja azt a társadalmi-kulturális háttérrel, amelyben a dal még mindig él és népszerű.

119 <https://youtu.be/hVJfo1qHWZk>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

120 <https://youtu.be/DYLTAMBgT3M>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

121 A CD kísérőszövegét lásd: <https://muzikaklasika.com/MK7/recenzije7.html>, hozzáférés: 2018. 12. 10.

122 A műsor meghallgatható a következő linken (3:40-nél): <https://soundcloud.com/user-399846816/od-zlata-jabuka-vinske-pesme>, hozzáférés: 2018. 12. 10. Žebeljan egyébként a bánáti Perlász település hagyományaiából 2014-ben szerkesztett kötetében is szerepelteti a dal helyi változatát. Vö. Petar ŽEBELJAN, *Jednom u Perlezu* (Beograd: Narodna Knjiga, 2002).

123 <https://youtu.be/6tZCe-50uWw>, hozzáférés: 2018. 12. 10.